

Nr 114

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring i rättegångsbalken; given Stockholms slott den 9 maj 1969.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över justitieärenden och lagrådets protokoll, föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till lag om ändring i rättegångsbalken.

GUSTAF ADOLF

Herman Kling

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås vissa ändringar i rättegångsbalken som har till syfte att rationalisera utredningsförfarandet i brottmål.

Det föreslås att polisman skall få vidta utredningsåtgärd innan förundersökning har inletts, om åtgärden inte kan uppskjutas utan olägenhet.

Den största väglängden för att hämtning skall få ske till förhör under förundersökning föreslås bli utsträckt från 30 till 50 km.

Gällande bestämmelse om att tillfälle skall lämnas misstänkt och hans försvarare att ta del av utredningen, begära ytterligare utredning och i övrigt yttra sig föreslås få en ny utformning så att bestämmelsen kan tillämpas på ett smidigare sätt än f. n.

Vidare föreslås att den som har övertagit målsägandes enskilda anspråk på grund av brott skall få åtnjuta de processuella lättnader som tillkommer målsäganden beträffande sådant anspråk.

Förslag
till
Lag
om ändring i rättegångsbalken

Härigenom förordnas, att 22 kap. 2 och 7 §§, 23 kap. 3, 7, 18 och 24 §§ samt 45 kap. 4—6 §§ rättegångsbalken¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

22 KAP.

2 §.

Grundas enskilt ————— det grundas.

Finner undersökningsledaren ————— målsäganden därom.

Första och andra styckena äga motsvarande tillämpning, när anspråket övertagits av annan.

7 §.

Föres talan om enskilt anspråk *på grund* av brott i samband med åtalet och finnes, att den åtalade gärningen icke är straffbar, må talan dock prövas i målet.

Föres talan om enskilt anspråk *i anledning* av brott i samband med åtalet och finnes, att den åtalade gärningen icke är straffbar, må talan dock prövas i målet.

23 KAP.

3 §.

Förundersökningen inledes ————— särskilda skäl.

Åklagaren äge, ————— undersökningens bedrivande.

Då förundersökningen ————— tillåter det.

¹ Senaste lydelse av 23 kap. 3 § se 1957:38 och av 23 kap. 7 § se 1964:166.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

Innan förundersökning hunnit inledas, må polisman hålla förhör och vidtaga annan åtgärd i syfte att utreda brottet, om åtgärden icke kan uppskjutas utan olägenhet.

7 §.

Underlåter den som kallats till förhör utan giltig orsak att hörsamma kallelsen och överstiger ej väglängden mellan den plats, som utsatts för förhöret, och den, där han har sin bostad eller vid kallelsens mottagande uppehöll sig, *trettio* kilometer, må han hämtas till förhöret.

Utan föregående kallelse må den som uppehåller sig inom en väglängd av *trettio* kilometer från den plats, där förhör skall hållas, hämtas till förhöret, om undersökningen avser brott, varå fängelse kan följa, och det skäligen kan befaras, att han ej skulle hörsamma kallelse eller i anledning av kallelse skulle genom undanröjande av bevis eller på annat sätt försvåra utredningen.

Är den ————— för förhöret.

Underlåter den som kallats till förhör utan giltig orsak att hörsamma kallelsen och överstiger ej väglängden mellan den plats, som utsatts för förhöret, och den, där han har sin bostad eller vid kallelsens mottagande uppehöll sig, *femtio* kilometer, må han hämtas till förhöret.

Utan föregående kallelse må den som uppehåller sig inom en väglängd av *femtio* kilometer från den plats, där förhör skall hållas, hämtas till förhöret, om undersökningen avser brott, varå fängelse kan följa, och det skäligen kan befaras, att han ej skulle hörsamma kallelse eller i anledning av kallelse skulle genom undanröjande av bevis eller på annat sätt försvåra utredningen.

18 §.

Då förundersökningen fortskridit så långt, att någon skäligen misstänkes för brottet, skall han, då han höres, underrättas om misstanken. Så snart det kan ske utan men för utredningen, *skall tillfälle lämnas honom* och hans försvarare *att* taga kännedom om vad vid undersökningen förekommit *samt att* ange den utredning de anse önskvärd och *att*

Då förundersökningen fortskridit så långt, att någon skäligen misstänkes för brottet, skall han, då han höres, underrättas om misstanken. Så snart det kan ske utan men för utredningen, *äger han* och hans försvarare taga kännedom om vad vid undersökningen förekommit, ange den utredning de anse önskvärd och eljest anföra vad de akta nödigt. *Un-*

(Nuvarande lydelse)

eljest anföra vad de akta nödigt. Ej må åtal beslutas, innan tillfälle därtill beretts dem.

Begär den _____ därför angivas.

(Föreslagen lydelse)

derrättelse härom skall lämnas eller sändas till den misstänkte och hans försvarare, varvid skäligt rådrum skall beredas dem. Ej må åtal beslutas, innan detta skett.

24 §.

Närmare föreskrifter om undersökningsledares verksamhet samt om protokoll och anteckningar vid förundersökning meddelas av Konungen.

Närmare föreskrifter om undersökningsledares verksamhet, om derrättelse enligt 18 § första stycket tredje punkten samt om protokoll och anteckningar vid förundersökning meddelas av Konungen.

45 KAP.

4 §.

I stämningsansökan _____ eljest anföres.

Vill åklagaren i samband med åtalets väckande enligt 22 kap. väcka talan om enskilt anspråk på grund av brottet, skall han i ansökan uppgiva anspråket och de omständigheter, varå det grundas, samt de bevis, som åberopas, och vad han vill styrka med varje särskilt bevis.

Är den _____ det angivas.

Ansökan skall _____ av åklagaren.

Vill åklagaren i samband med åtalets väckande enligt 22 kap. 2 § väcka talan om enskilt anspråk, skall han i ansökan uppgiva anspråket och de omständigheter, varå det grundas, samt de bevis, som åberopas, och vad han vill styrka med varje särskilt bevis.

5 §.

Väckt åtal _____ det lämpligt.

Åklagaren eller målsäganden må ock, sedan åtal väckts, utan stämning mot den tilltalade väcka talan om enskilt anspråk på grund av brottet, om rätten med hänsyn till utredningen och andra omständigheter finner det lämpligt.

Såsom ändring _____ för åtalet.

Åklagaren eller målsäganden må ock, sedan åtal väckts, utan stämning mot den tilltalade väcka talan om enskilt anspråk på grund av brottet, om rätten med hänsyn till utredningen och andra omständigheter finner det lämpligt. Motsvarande gäller, när anspråket övertagits av annan.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

6 §.

Vill åklagaren enligt 2 § första eller andra stycket väcka åtal för brott eller enligt 5 § utvidga åtalet eller vill *han eller målsäganden* enligt sistnämnda paragraf väcka talan om enskilt anspråk *på grund av brottet*, må det ske muntligen inför rätten eller ock skriftligen. Den tilltalade skall erhålla del därav. Talan, som nu sagts, skall anses väckt, då den framställdes inför rätten.

Vill åklagaren enligt 2 § första eller andra stycket väcka åtal för brott eller enligt 5 § utvidga åtalet eller vill *åklagaren, målsäganden eller den, som övertagit målsägandens anspråk*, enligt sistnämnda paragraf väcka talan om enskilt anspråk, må det ske muntligen inför rätten eller ock skriftligen. Den tilltalade skall erhålla del därav. Talan, som nu sagts, skall anses väckt, då den framställdes inför rätten.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1970.

Utdrag av protokollet över justitieärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 11 april 1969.

Närvarande:

Statsråden STRÄNG, ANDERSSON, LANGE, KLING, ASPLING, PALME, SVEN-ERIC NILSSON, LUNDKVIST, GUSTAFSSON, GEIJER, MYRDAL, ODHNOFF, WICKMAN, MOBERG, BENGTSSON.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Kling, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *ändring i rättegångsbalkens bestämmelser om förundersökning m. m.* och anför.

1. Inledning

I delbetänkande år 1963 (SOU 1963: 27) lade trafikmålskommittén fram förslag om förenklade handlägningsformer för mindre brottmål samt vissa andra förslag i förenklingssyfte. Förslagen berörde särskilt trafikförseelser. Lagstiftning i flertalet av de behandlade ämnena genomfördes under år 1966 (prop. 1966: 100, 1LU: 33, rskr 272). Vissa av de då beslutade reformerna har sedermera utbyggt genom ny lagstiftning (prop. 1968: 82, 1LU 37, rskr 274).

Den 11 november 1967 avlämnade trafikmålskommittén¹ ett andra delbetänkande, Förundersökning (SOU 1967: 59). I betänkandet behandlas frågan om fortsatta rationaliseringsåtgärder inom rättsväsendet. Kommittén föreslår främst ändringar av bestämmelserna om förundersökning i brottmål. Vissa andra förslag rörande brottmålsförfarandet läggs också fram. En del av kommitténs förslag avser frågor, som Kungl. Maj:t kan pröva utan riksdagens medverkan eller som kan regleras genom anvisningar av rikspolisstyrelsen. Dessa frågor berörs i regel inte i det följande. Lagförslagen i betänkandet torde få fogas till statsrådsprotokollet i detta ärende som *bilaga 1*.

Yttranden över betänkandet har efter remiss avgetts av riksåklagaren (RÅ), hovrätten över Skåne och Blekinge, hovrätten för Övre Norrland, rikspolisstyrelsen, överbefälhavaren, försvarets civilförvaltning, kriminal-

¹ F.d. borgmästaren Yngve Kristensson, ordf., advokaten Sten Agvald, överåklagaren Berndt-Erik Berndtsson, häradshövdingen Nils G. Fröding, rättschefen Bertil Holmquist, överdirektören Kurt Lindroth och försäkringsdirektören Lennart Lindstrand.

vårdsstyrelsen, socialstyrelsen, statens rättskemiska laboratorium, statens vägverk, kontrollstyrelsen, statens trafiksäkerhetsverk, statens trafiksäkerhetsråd, centrala folkbokförings- och uppborädsnämnden, statskontoret, statistiska centralbyrån, riksrevisionsverket, länsstyrelserna i Stockholms, Jönköpings, Malmöhus, Örebro och Västernorrlands län, domstolskommittén, utredningen rörande specialstraffrätten, kommittén för lagstiftningen angående trafiknykterhetsbrott, justitieombudsmannen Alfred Bexelius (JO), Föreningen Sveriges häradshövdingar och stadsdomare, Föreningen Sveriges statsåklagare, Föreningen Sveriges åklagare, Föreningen Sveriges länspolischefer, Föreningen Sveriges polismästare, Motororganisationernas samarbetsdelegation, Sveriges trafikbilägares riksorganisation, Svenska försäkringsbolags riksförbund, Folksam, Trafikförsäkringsföreningen, Svenska polisförbundet, Sveriges advokatsamfund och Sveriges juristförbund. Föreningen Sveriges länspolischefer har i sitt yttrande förklarat, att föreningen inte har något att anföra utöver vad länspolischeferna har anfört i yttranden till rikspolisstyrelsen. Svenska försäkringsbolags riksförbund och Folksam har inskränkt sig till att hänvisa till Trafikförsäkringsföreningens yttrande.

Yttranden har överlämnats av RÅ från överåklagarna i Stockholm, Göteborg och Malmö, av hovrätten över Skåne och Blekinge från rådhusrätten i Malmö och av rikspolisstyrelsen från polismästarna i Stockholm, Göteborg och Malmö. Rikspolisstyrelsen har vidare bifogat yttranden från flertalet länspolischefer i riket.

Yttranden har vidare bifogats av länsstyrelsen i Stockholms län från polismästarna i Huddinge, Jakobsberg, Nacka, Solna, Södertälje och Täby, av länsstyrelsen i Malmöhus län från polismästarna i Hälsingborg och Trelleborg samt av länsstyrelsen i Västernorrlands län från polismästarna i Härnösand, Sollefteå, Sundsvall och Örnsköldsvik.

Till yttrandena från polismästarna i Göteborg och Malmö finns fogade yttranden från ett antal tjänstemän inom polisväsendet.

Slutligen har yttrande avgetts av statens väginstitut.

Flera av remissinstanserna har yttrat sig över endast något eller några avsnitt i betänkandet. I en del av dessa remissyttranden berörs bara förslag, vilkas prövning inte kräver riksdagens medverkan.

Den 25 maj 1968 avgav kommittén ett tredje delbetänkande, kallat Trafikmålsutredningar (SOU 1968: 19). Betänkandet, som innehåller förslag till arbetsanvisningar och blanketter för utredningsarbetet i trafikmål, har remissbehandlats.

Kommittén avgav slutligen den 25 maj 1968 en skrivelse med förslag till författningsändringar, enligt vilka biträdespersonal skall få utföra vissa åtgärder som hör till förundersökningen. Också denna skrivelse har remissbehandlats. Skrivelsens förslag till lagändring torde få fogas till statsrådsprotokollet i detta ärende som *bilaga 2*.

2. Allmänt beträffande förslagen

2.1. Trafikmålskommitténs allmänna synpunkter och huvuddragen av förslagen

Kommittén inleder sitt betänkande SOU 1967: 59 med vissa allmänna synpunkter beträffande värdet av att rättsordningens organ arbetar snabbt och effektivt samt beträffande brister som nu föreligger på den punkten. I fråga om kommitténs närmare synpunkter i det avseendet hänvisas till betänkandets inledningsavsnitt. Vad som särskilt betonas är att den ökade och allt grövre brottsligheten har medfört större arbetsbelastning, särskilt för polisen, att kraven på snabbhet och effektivitet hos rättsordningens organ behövs tillgodoses bättre än hittills, att det är av särskild betydelse att brott beivras snabbt och att åtgärder behövs för att motverka sådana betydande arbetsbalanser som nu förekommer hos polisen och vid underrätterna. Det understryks att dröjsmål och arbetsbalanser medför betydande olägenheter i olika avseenden.

Ett fortsatt reformarbete för att uppnå rationaliseringar inom rättsväsendet är nödvändigt enligt kommittén. Genom reformer bör man försöka begränsa arbetsbelastningen och öka effektiviteten. Kommittén anser, att reformarbetet bör bedrivas enligt tre huvudlinjer. En sådan linje är att materiella regler bör utformas på sådant sätt, att de inte skapar problem för myndigheterna inom rättsväsendet. En annan huvudlinje är att möjligheten till processuella förenklingar bör utnyttjas. Enligt den tredje huvudlinjen bör rättsorganen få vidgade möjligheter att göra avvägningar mellan allmänna och enskilda intressen av att en fråga blir utredd.

Mot bakgrund av de allmänna övervägandena lägger kommittén fram förslag som i huvudsak går ut på att förenkla och påskynda utredningsarbetet under förundersökningsförfarandet. Förslagets innebörd är — med förbigående av de förslag vilkas prövning inte kräver riksdagens medverkan — i korthet följande.

Enligt kommittén måste förundersökning, särskilt angående vårdslöshet i trafik, kunna inledas på platsen. Därför föreslås att polisman skall få inleda förundersökning, om ett dröjsmål skulle medföra olägenhet. För att förundersökningar skall kunna ledas av polismyndighet i större omfattning än f. n. föreslås vidare sådan ändring i 23 kap. 3 § rättegångsbalken (RB), att ledningen av förundersökning, som har påbörjats av polismyndighet och som har lett till att någon skäligen kan misstänkas för brottet, inte skall behöva övertas av åklagaren annat än om saken är av svårare beskaffenhet.

Kommittén föreslår vidare, att den största väglängden för hämtning till förhör under förundersökning ökas från 30 till 50 km.

Bestämmelsen i 23 kap. 18 § RB om att tillfälle skall lämnas den som skäligen misstänks för brott och hans försvarare att ta del av vad som har

förekommit vid förundersökningen, att begära kompletterande utredning och att yttra sig över utredningen vållar enligt kommittén svårigheter vid tillämpningen. Därför föreslås att undantag skall få göras från bestämmelsen i vissa fall. Därjämte föreslås att Kungl. Maj:t bemyndigas att meddela föreskrifter om underrättelse enligt bestämmelsen. Kommittén föreslår, att i sådana föreskrifter regleras möjligheten att sända underrättelse i vanligt brev.

Kommittén anser, att polismyndighets befogenhet att lägga ned förundersökning bör regleras uttryckligen. En sådan bestämmelse föreslås. Den innebär att förundersökning skall läggas ned av åklagaren, när någon kan skäligen misstänkas för brottet, dock att även polismyndigheten får besluta i dessa fall, nämligen om svårare straff än fängelse i sex månader inte är stadgat för brottet.

För att förundersökning inte skall behöva ske i de fall då sådan åtgärd skulle innebära ett slöseri med resurserna föreslår kommittén, att åklagaren skall kunna besluta att förundersökning inte skall inledas i vissa fall eller, om förundersökning redan har inletts, att den skall läggas ned. Bestämmelsen har utformats med viss anknytning till reglerna om åtalsunderlåtelse.

Kommittén tar upp frågan om tider för åtalspreskription och föreslår, att den s. k. absoluta preskriptionstiden för bötesbrott minskas till fem år.

Vidare föreslår kommittén, att de processuella förmåner som gäller för målsägande beträffande enskilt anspråk på grund av brott — att åklagaren är skyldig att föra talan om anspråket i samband med åtal för brottet och att talan om sådant anspråk får väckas utan stämning — skall tillkomma även den som har inträtt i målsägandens rätt.

Kommittén tar slutligen upp frågan om s. k. jourdomstolar, dvs. domstolar som dömer i nära samband med brottet. Kommittén har utarbetat ett som principskiss betecknat förslag till lag om snabbhandläggning av vissa brottmål.

Redan här kan förutskickas att — enligt vad som närmare utvecklas i avsnitt 8. — vissa av de nämnda förslagen inte kommer att behandlas i förevarande sammanhang.

2.2. Remissyttrandena

Den allmänna inställningen till kommitténs förslag och målsättningar i stort är positiv i de remissyttrandena, där omdömen av mer generell art fälls. Bland dem som gör allmänt positiva uttalanden kan nämnas *advokatsamfundet*, *juristförbundet* och *Motororganisationernas samarbetsdelegation*. Vidare kan nämnas att *RÅ* betonar, att brottmålsförfarandet inte fyller rimliga krav på snabbhet. Mellan brott och påföljd förflyter regelmässigt alltför lång tid. Detta framstår som ett allvarligt missförhållan-

de. Långsamheten innebär bl. a. en extra belastning på de rättsliga organen. Ingen reform på straffprocessrättens område är därför enligt RÅ viktigare än att söka åstadkomma önskvärd snabbhet i förfarandet. Lösningen måste väsentligen sökas i rationaliseringsåtgärder.

Vissa av de i princip positiva remissinstanserna gör en del reservationer. RÅ anser sålunda, att förslagen i allmänhet är övertygande motiverade och att de i huvudsak kan godtas. Vissa förslag innefattar dock enligt RÅ att gällande fördelning av uppgifter mellan de brottsbeivrande organen frångås i större omfattning än som kan anses försvarligt från rättssäkerhetssynpunkt och förenligt med kravet på effektivitet. *Överåklagaren i Stockholm* tillstyrker i princip förslagen till författningsändringar men kan inte ansluta sig till kommitténs motivering i vissa frågor. Detta beror främst på att kommittén enligt överåklagaren inte har tagit tillräcklig hänsyn till de speciella förhållandena i en storstad som Stockholm. *Rådhusrätten i Malmö* framhåller, att förslagen innebär att mer ansvarsfulla och krävande uppgifter än f. n. kommer att läggas på polispersonalen. Detta förutsätter emellertid att polismännen har tillräcklig kompetens. Rådhusrätten tillstyrker i allt väsentligt förslagen men vill reservera sig i fråga om denna förutsättning. Även *hovrätten för Övre Norrland* pekar på att polisen kommer att få större befogenheter, om kommitténs förslag genomförs. Principiellt sett är en sådan utveckling inte önskvärd. Det måste nämligen beaktas att beslut i viktiga frågor kan komma att fattas av tämligen oerfarna polismän. Hovrätten konstaterar vidare, att de rationaliseringsvinster som polisen erhåller kan medföra ökad arbetsbelastning för åklagare och domstolar.

Ett fåtal remissinstanser är negativt inställda till betänkandet. Enligt *Föreningen Sveriges polismästare* är kommitténs ändringsförslag i de flesta fall av ganska ringa praktisk betydelse. En ytterligare bearbetning bör ske av gällande bestämmelser och rutiner för att de uppställda målen skall nås. Betänkandet kan därvid utgöra en värdefull grund. *Statsåklagarföreningen* vill särskilt med hänsyn till de författningsändringar som har skett beträffande strafföreläggande, ordningsbot och parkeringsbot sätta i fråga, om tillräckliga skäl f. n. föreligger att genomföra de föreslagna processuella ändringarna. Föreningen anser vidare, att förslagen i stort sett inte bör föranleda lagändring, eftersom behovet av rationalisering kan tillgodoses genom administrativa föreskrifter. *Polismästaren i Huddinge* anser att betänkandet inte bör läggas till grund för lagstiftning men att det är väl värt att utgöra grundval för en översyn av bestämmelserna om förundersökning, särskilt i fråga om trafikmål.

Vissa remissinstanser gör allmänna uttalanden i fråga om betydelsen av att beakta rättssäkerhetssynpunkter vid rationaliseringssträvandena. *Föreningen Sveriges häradshövdingar och stadsdomare* är helt ense med kommittén om angelägenheten av att genom reformer inom rättsväsen-

det söka höja effektiviteten och åstadkomma större snabbhet. Vid reformverksamheten måste dock enligt föreningens mening nödig hänsyn tas till kravet på rättssäkerhet för den enskilde. Man bör också ha uppmärksamheten riktad på att besparingar och rationaliseringar inte bara får innebära att arbetet förs över till någon annan. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* ansluter sig till kommitténs uttalande om ett säkert, snabbt och effektivt arbetande rättsväsende men varnar för att driva effektiviseringen så långt att hävdvunna rättssäkerhetskrav träds för nära. Inte heller får myndigheternas skyldighet att lämna service åt allmänheten och visa hänsyn till olika minoriteter sättas på undantag. Enligt *statsåklagarföreningen* synes kommittén något övervärdera betydelsen av att rättsväsendets organ arbetar snabbt. Föreningen delar visserligen uppfattningen att påföljd bör inträda snabbt vid ordningsförseelser men anser att ett mera nyanserat betraktelsesätt kan vara befogat vid åtskilliga typer av i och för sig bagatellartad brottslighet. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* anser, att arbetet inom rättsväsendet kan rationaliseras i viss utsträckning men framhåller att möjligheten att på sådant sätt möta den ökade belastningen är begränsad.

3. Ledningen av förundersökning m. m.

3.1. Gällande rätt

Bestämmelser om ledningen av förundersökning finns i 23 kap. 3 § RB. Enligt första stycket inleds förundersökning av polismyndighet eller åklagaren. Har undersökningen inletts av polismyndighet och är saken inte av enkel beskaffenhet, skall ledningen övertas av åklagaren, så snart någon skäligen kan misstänkas för brottet. Åklagaren skall också i övrigt överta ledningen, när det är påkallat av särskilda skäl. Enligt tredje stycket äger åklagaren, när förundersökningen leds av honom, anlita biträde av polismyndighet och uppdra åt polisman att vidta särskild åtgärd, som hör till undersökningen, om åtgärdens beskaffenhet tillåter det. Att polismyndighet, som är förundersökningsledare, får anlita biträde av polisman är inte särskilt föreskrivet utan anses gälla utan särskild föreskrift (jfr SOU 1938:44 s. 286 och Gärdes m. fl. kommentar till RB s. 293).

Innebörden av begreppet polismyndighet anges i lagen den 29 maj 1964 (nr 317) om vad som avses med polismyndighet. I 1 § föreskrivs att med polismyndighet avses polischefen i orten, om inte annat följer av lag eller författning. Enligt 7 kap. 9 § RB avses i RB med polismyndighet även länspolischefen. Enligt 2 § i nyssnämnda lag får Kungl. Maj:t eller myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer föreskriva, att uppgift som åligger polischef skall i polischefens ställe fullgöras av annan tjänsteman inom polisväsendet. Genom sådan föreskrift får befogenhet att meddela beslut om frihetsberövande tilläggas endast högre polisbefäl.

I kungörelsen den 9 oktober 1964 (nr 595) om handläggning av vissa polischefsuppgifter (i det följande kallad delegationskungörelsen) har med-

delats bestämmelser om fullgörande av andra polischefsuppgifter än sådana, som angår ledning av polisverksamheten eller polisdistriktets administration och förvaltning. I 2 § föreskrivs att den som innehar eller uppehåller tjänst som polisöverintendent, polisintendent, förste polisassessor, polisassessor eller polissekreterare får åläggas att fullgöra vad som ankommer på polischef. Enligt 3 § får den som innehar eller uppehåller tjänst som polis- eller kriminalkommisarie eller biträdande polis- eller kriminalkommisarie åläggas att fullgöra vad som ankommer på polischef med undantag av vissa angivna åtgärder, bl. a. beslut om frihetsberövande. Den som innehar eller uppehåller tjänst som polis- eller kriminalinspektör eller förste polis- eller kriminalassistent och den som innehar eller uppehåller tjänst som polisassistent och tjänstgör som chef för arbetsgrupp, som vakthavande befäl eller på polischefs kansli får enligt 4 § 1 åläggas att i polischefens ställe leda förundersökningar, om saken är av enklare beskaffenhet, dock inte ingripa med tvångsmedel enligt RB. Beslut om handläggning i polischefens ställe meddelas av rikspolisstyrelsen (7 §).

3.2. Ur förarbetena

Vid riksdagens behandling av propositionen med förslag till RB anförde första särskilda utskottet (1SäU 1942: 2 s. 111) i sitt utlåtande vid 23 kap. RB, att det ibland kunde vara av stor vikt vid misstanke om brott, t. ex. vid bilkollision, att en polisman, som kom till platsen, omedelbart verkställde undersökning på brottsplatsen för att tillvarata material, som kunde vara av betydelse för utredningen. Enligt utskottet måste han uppenbarligen ha befogenhet härtill utan att dessförinnan ha inhämtat bemyndigande av överordnad polismyndighet. Så förfors allmänt i praxis, och utskottet utgick från att förslaget inte åsyftade någon ändring i detta hänseende. De åtgärder, som det var fråga om, kunde enligt utskottet sägas falla utanför den egentliga förundersökningen.

3.3. Trafikmålskommittén

Inledande av förundersökning

Kommittén anser, att utredningar av trafikolyckor skall göras klara på olycksplatsen, om det är möjligt. I ett betydande antal fall är det enligt kommittén möjligt att göra en väsentlig del av utredningsarbetet i omedelbart samband med olyckan. Kommittén anser, att mål om vårdslöshet i trafik i allmänhet inte kan handläggas enligt 23 kap. 22 § RB och att förundersökning i princip skall ske i sådana mål.

Att göra undersökning på platsen för en trafikolycka faller enligt kommittén utanför förundersökningen liksom att ta upp namn på parter och vittnen. Mycket längre torde man emellertid inte kunna gå utan att inleda förundersökning. T. ex. kan förhör inte hållas utan att förundersökning har inletts.

Kommittén framhåller, att det även vid andra brott än trafikbrott har visat sig nödvändigt och lämpligt att den enskilde polismannen påbörjar utredning på brottsplatsen. Som exempel nämns bankrån.

Till platsen för ett brott, bl. a. trafikbrott, kommer enligt kommittén i allmänhet polismän, som inte har sådan befälsställning att de enligt nu gällande bestämmelser får inleda förundersökning. Det torde vara uteslutet att kräva att polisman med sådan befälsställning alltid skall närvara. Kommittén anser därför, att enskild polisman bör få inleda förundersökning. Så har redan skett i praktiken, och erfarenheten har visat att polismän är tillräckligt kompetenta för denna uppgift. Förutsättning för behörigheten bör vara att det är lämpligt av utredningsskäl att undersökningen inleds omedelbart.

Kommittén framhåller att den däremot inte funnit anledning föreslå att polisman skall få leda förundersökning. I behörigheten att inleda förundersökning bör emellertid anses ingå behörighet att i omedelbart samband med brottet utföra all utredning som hör till förundersökningen. I t. ex. mål angående vårdslöshet i trafik torde inte sällan hela utredningen kunna ske i samband med en trafikolycka.

På grund av det anförda föreslås att i 23 kap. 3 § förs in en bestämmelse, enligt vilken polisman får inleda förundersökning, om ett dröjsmål skulle medföra olägenhet. Har förundersökningen inletts av polisman, skall ledningen snarast möjligt övertas av polismyndigheten eller åklagaren.

Övriga frågor

Kommittén tar upp frågan om ledningen av förundersökning och redovisar skäl, som från polis- och åklagarhåll har anförts för och mot uppfattningen att förundersökning alltid bör ledas av polismyndighet. Kommittén tar emellertid inte ställning till frågan men vill genom redovisningen bereda remissinstanserna tillfälle att yttra sig i saken. Därigenom bör det bli möjligt att avgöra om behov föreligger av en närmare utredning av frågan.

Kommittén anför, att RÅ och rikspolisstyrelsen gemensamt har utfärdat anvisningar om i vilka fall det skall anses föreligga sak av enkel beskaffenhet och förundersökningen alltså skall ledas av polismyndigheten även efter att någon har blivit skäligen misstänkt för brottet. Saken har ansetts vara av enkel beskaffenhet vid ganska många brott. Anvisningarna, som gäller från år 1967, har enligt kommittén för stora delar av landet medfört att polismyndigheten leder förundersökningar i ett betydligt större antal fall än tidigare. Kommittén förutsätter, att anvisningarna ses över, sedan man har fått erfarenheter av tillämpningen. Det finns enligt kommittén anledning förmoda att erfarenheterna visar, att polismyndigheten bör leda förundersökningen även under det senare skedet vid ytterligare brott. Bestämmelsen i 23 kap. 3 § RB hindrar emellertid en sådan

överflyttning. Kommittén föreslår därför, att bestämmelsen ändras på så sätt, att ledningen av förundersökning skall övertas av åklagaren, när någon skäligen kan misstänkas för brottet, endast om saken är av svårare beskaffenhet.

För att möjliggöra att biträdespersonal får utföra vissa arbetsuppgifter vid förundersökning föreslår kommittén i den i inledningen omnämnda skrivelsen ett tillägg till 23 kap. 3 § tredje stycket RB. Enligt detta skall uppdrag att vidta särskild till förundersökningen hörande åtgärd få ges även till annan befattningshavare än polisman. Vidare föreslås att närmare föreskrifter om sådant uppdrag skall få meddelas av Kungl. Maj:t eller myndighet som Kungl. Maj:t förordnar.

3.4. Remissyttrandena

Inledande av förundersökning

Kommitténs förslag i denna del har fått ett i huvudsak positivt mottagande av remissinstanserna. I åtskilliga remissyttranden framhålls att förslaget genomförande innebär att man lagfäster ett förfarande, som redan tillämpas i praktiken.

Den till grund för förslaget liggande principen att utredningen i trafikmål, om det är möjligt, bör göras klar på platsen biträds av nästan samtliga remissinstanser. En del remissinstanser ställer sig dock kritiska till uppfattningen att det i praktiken är möjligt att förverkliga detta önskemål. Enligt *länsstyrelsen i Stockholms län* måste kravet på snabbhet alltid vägas mot kraven på noggrannhet och hänsyn till den enskildes rättssäkerhet. *Polismästaren i Nacka* anser, att det inte är möjligt i flertalet polisdistrikt att göra någon väsentlig del av utredningsarbetet i omedelbart samband med en trafikolycka. Personalen vid övervakningssektionen, som gör den första undersökningen, har nämligen ofta inte möjlighet att stanna på en olycksplats längre än som behövs för att spår skall säkras och uppgifter om parter, vittnen m. m. skall antecknas. *Polismästaren i Huddinge* framhåller, att det för ett sådant arbetssätt som kommittén förordar fordras mycket större tekniska och personella resurser än polisväsendet disponerar över f. n. Vidare måste beaktas, att de som har varit inblandade i en trafikolycka ofta måste föras till läkarvård omedelbart, att de i vart fall ofta har en naturlig önskan att komma från platsen så fort som möjligt och att trafiksituationen inte tillåter att fordon och personer hålls kvar på platsen. Det kan dessutom enligt polismästaren sättas i fråga om det är lämpligt att höra den misstänkte omedelbart efter en trafikolycka, när han är mer eller mindre chockad av händelsen. *Polismästaren i Stockholm* påpekar, att det i Stockholm skulle krävas ett stort antal specialfordon och en stor personalstyrka för att behövlig utryckningsberedskap skulle kunna hållas. Rationaliseringsvinster torde inte uppnås med ett sådant system. I

en storstad är dessutom situationen sådan, framhåller polismästaren, att fordonen genast måste flyttas från olycksplatsen och personalen ägna sig åt andra brådskande åtgärder.

Av de remissinstanser som uttryckligen tillstyrker förslaget om rätt för polisman att inleda förundersökning kan nämnas följande. *Föreningen Sveriges åklagare* anser att förslaget är praktiskt och ändamålsenligt. *Polismästaren i Malmö* uttalar sig på liknande sätt. *Polismästaren i Örnsköldsvik* framhåller, att det främst i fråga om utredning av trafikovarsamhet måste medföra avsevärd tidsvinst om förundersökningen inleds av polisman. Enligt *juristförbundet* är det praktiskt sett nödvändigt att polisman får inleda förundersökning på platsen. *Överåklagaren i Stockholm* anser, att någon annan möjlighet än att låta polisman inleda förundersökning inte torde finnas, om det skall vara möjligt att inleda förundersökning på platsen. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* anser det angeläget att det i praktiken tillämpade förfarandet blir lagfäst.

Några remissinstanser diskuterar frågan om behörigheten att inleda förundersökning bör tillkomma alla polismän. *Polismästaren i Hälsingborg* anser, att polismän numera har ganska god teoretisk utbildning och att de snabbt förvärvar praktisk erfarenhet och kännedom om orten. Man kan därför utan påtagliga risker överlåta till polisman att besluta om utredning skall inledas. *Länspolischefen i Kronobergs län* har den bestämda uppfattningen att den enskilde polismannen har de kvalifikationer som krävs för att inleda förundersökning i trafikmål. *Länspolischeferna i Malmöhus och Gävleborgs län* ställer sig däremot tveksamma till att behörigheten skall tillkomma även unga polismän. Enligt *länspolischefen i Värmlands län* har de yngsta polismännen inte tillräcklig erfarenhet för att inleda förundersökning. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* framhåller, att avgörandet av frågan om förundersökning skall inledas kan vara svårbedömd och kräva mognad och rutin hos polismannen. Länsstyrelsen förutsätter, att polisledningarna uppmärksammar detta förhållande. *Polismästaren i Malmö* anser, att behörigheten för polisman att inleda förundersökning bör begränsas genom instruktioner så att kravet på nödig erfarenhet tillgodoses. Även *länspolischefen i Södermanlands län* anser, att den föreslagna behörigheten inte bör gälla utan begränsningar.

En del remissinstanser är tveksamma eller avvisande när det gäller frågan om det föreligger behov av den föreslagna bestämmelsen. Att polisman är berättigad att i brådskande fall vidta åtgärder för att inleda förundersökning är enligt RÅ nödvändigt för ett effektivt beivrande av brott och kan knappast väcka betänkligheter från rättssäkerhetssynpunkt. Det synes enligt RÅ ganska uppenbart att en polisman, som kommer till platsen för t. ex. en trafikolycka, ett bankrån eller ett affärsinbrott, skall kunna påbörja utredning genom förhör med personer, som har gjort iakttagelser i samband med händelsen. Detta sker också i praxis

och ett sådant förfarande torde enligt RÅ inte strida mot gällande rätt. Av förarbetena till RB framgår, att en viss aktivitet från polismans sida i syfte att utreda ett begånget brott har förutsatts. Det kan också erinras om att polisman enligt särskilda bestämmelser i RB har rätt att under vissa förutsättningar ingripa med tvångsmedel utan att formellt beslut om inledande av förundersökning har meddelats. Det kan alltså knappast sägas vara något för RB främmande att brottsutredning påbörjas utan att polismyndighet eller åklagare har beslutat att förundersökning skall inledas. Något starkare behov av en sådan regel som kommittén har föreslagit synes därför inte föreligga. RÅ vill dock inte motsätta sig att kommitténs förslag genomförs, om det anses påkallat att polismans berörda befogenhet lagfästs.

Enligt *polismästaren i Nacka* torde det förekomma mycket sällan att formligt beslut om inledande av förundersökning meddelas av behörig person innan förundersökning påbörjas. Detta gäller inte bara trafikmål utan även andra mål. Det har ansetts självklart att en polisman i samband med platsundersökning kan påbörja förundersökningen genom förhör med parter och vittnen utan att formligt beslut har meddelats. En annan ordning skulle medföra mycket stora praktiska olägenheter. *Föreningen Sveriges polismästare* anför samma synpunkter.

Hovrätten över Skåne och Blekinge avstyrker förslaget. RB har enligt hovrätten den innebörd som kommittén anser behövlig för att utredningsarbetet skall kunna bedrivas effektivt. Utredningen av en trafikolycka bör därför redan enligt gällande bestämmelser kunna göras klar på platsen, något som enligt hovrätten är starkt motiverat. Hovrätten motiverar sin uppfattning om gällande rätt på följande sätt. För inledande av förundersökning fordras inte, som i fråga om tvångsmedel, *beslut* av polismyndighet eller åklagare. Något hinder föreligger inte att anse att 23 kap. 3 § RB medger polisman att inom ramen för de allmänna instruktioner som han har fått och till fullgörande av sin tjänsteuppgift vidta alla de utredningsåtgärder som inte enligt uttrycklig lagbestämmelse kräver särskilt beslut. Även om polismannen därigenom faktiskt inleder förundersökning, ligger inget oriktigt i detta, eftersom det skall ske enligt lag och inte kräver särskilt beslut och han därvid handlar som biträde åt polismyndigheten och på dess överordnade ansvar. Det är nödvändigt att anlägga detta betraktelsesätt, eftersom polischefen inte kan vara personligen närvarande vid varje tillfälle. Den delegation av polischefens befogenheter som kan förekomma är avsedd bara för överordnad arbetsledning och inte för detaljbeslut om företagande av utredning i varje särskilt fall. Enligt hovrätten kan mot ett avstyrkande av förslaget möjligen invändas att bestämmelsen i 23 kap. 3 § RB kan behöva förtydligas.

Enligt *statsåklagarföreningen* saknas anledning till den föreslagna ändringen. Den personal, som skall utreda trafikolyckor, bör kunna via polis-

radion få kontakt med jourhavande polisbefäl, som har behörighet att besluta om inledande av förundersökning. Det kan inte medföra någon beaktansvärd tidsutdräkt att inhämta besked om förundersökning skall inledas. Föreningen vill som jämförelse nämna att åklagare meddelar åtskilliga beslut om tvångsåtgärder efter telefonföredragning.

Några remissinstanser diskuterar den föreslagna bestämmelsen utformning. Bestämmelsen torde enligt RÅ inte helt tillgodose kommitténs syfte. Kommitténs avsikt att polisman skall kunna i huvudsak slutföra en utredning på platsen synes kräva en regel om befogenhet för polisman att inte bara inleda utan också leda förundersökning. Enligt hovrätten över Skåne och Blekinge får den föreslagna bestämmelsen till följd att polismannen är att anse som förundersökningsledare från det att han har inlett förundersökning till dess ledningen övertas av annan. Alla lagregler om förundersökningsledare blir direkt tillämpliga på honom, bl. a. bestämmelserna om behörighet att besluta om tvångsmedel. Statsåklagarföreningen anför liknande synpunkter.

Övriga frågor

Kommitténs redovisning av synpunkter på frågan vem som i princip bör leda förundersökning har föranlett åtskilliga remissinstanser att diskutera frågan. Meningarna är delade. En grupp remissinstanser, av vilka de flesta representerar åklagarväsendet, anser att den bestående ordningen inte bör ändras. En annan grupp, bestående av polismästare eller andra med anknytning till polisväsendet, förordar att förundersökning i princip skall ledas av polismyndighet. Några remissinstanser anför synpunkter på frågan utan att ta bestämd ställning.

Förslaget om vidgat utrymme för polismyndighet att leda förundersökning har fått ett blandat mottagande i remissyttrandena. Av de remissinstanser som avstyrker förslaget anföras som skäl främst att den nuvarande bestämmelsen i 23 kap. 3 § RB inte hindrar att polismyndighet vid fler brott än f. n. leder förundersökning, sedan någon har blivit skäligen misstänkt för brottet, eller att ledningen av förundersökning inte bör f. n. åligga polismyndighet i större omfattning än som hittills har skett.

Kommitténs uppfattning att biträdespersonaler bör få utföra vissa åtgärder vid förundersökning biträds av de flesta remissinstanserna. Flera av dessa anser dock, att en sådan ordning inte påkallar ändring i RB.

4. Våglängden för hämtning till förhör

4.1. Gällande rätt

Under förundersökning får enligt 23 kap. 6 § RB förhör hållas med var och en, som antas kunna lämna upplysning av betydelse för utredningen. I 2 — *Bihang till riksdagens protokoll 1969. 1 saml. Nr 114*

4 § första stycket andra punkten föreskrivs att utredningen bör bedrivas så, att inte någon onödigt får vidkännas kostnad eller olägenhet.

Enligt 23 kap. 7 § får den, som har kallats till förhör under förundersökning men utan giltig orsak underlåter att hörsamma kallelsen, hämtas till förhöret, om väglängden mellan den plats, som har utsatts för förhöret, och den, där han har sin bostad eller uppehåll sig vid kallelsens mottagande, inte överstiger 30 km. Utan föregående kallelse får den som uppehåller sig inom en väglängd av 30 km från den plats, där förhör skall hållas, hämtas till förhöret, om förundersökningen avser brott, på vilket fängelse kan följa, och det skäligen kan befaras, att han inte skulle hörsamma kallelse eller med anledning av kallelse skulle försvåra utredningen genom undanröjande av bevis eller på annat sätt.

Närmare föreskrifter om förhör och hämtning till förhör finns i förundersökningskungörelsen (FUK) den 19 december 1947 (nr 948). Enligt 5 § FUK skall förhör hållas på tid och plats, som antas medföra minsta olägenhet för den som skall höras, såvida inte därigenom förundersökningens behöriga gång motverkas eller polisens eller åklagarens arbete avsevärt försvåras. Förhör skall också i övrigt anordnas så, att onödig tidsspillan undviks för den hörde. Enligt 6 § skall fråga om hämtning till förhör i allmänhet avgöras av undersökningsledaren. I 6 § föreskrivs vidare att hämtning till förhör av den, som skall höras som vittne eller i övrigt utan att vara misstänkt för brott, bör äga rum endast när skäl av särskild vikt föreligger för sådan åtgärd.

Den som hörs under förundersökning är berättigad till ersättning av allmänna medel för kostnader enligt bestämmelserna i kungörelsen den 26 september 1947 (nr 788) om ersättning av allmänna medel till personer som höras under förundersökning i brottmål. Ersättning utgår dock inte, bl. a. om den hörde har försökt avvika eller i övrigt undandra sig förundersökningen eller på annat sätt försvåra sakens utredning. Inte heller utgår ersättning, om skälig anledning till misstanke föreligger, att den hörde är skyldig till brottet eller har medverkat därtill eller om i övrigt med hänsyn till den hördes förhållande till saken inte är skäligt att ersättning utgår.

4.2. Frågans tidigare behandling

I propositionen med förslag till RB föreslogs — i likhet med vad processlagberedningen hade föreslagit — att längsta väglängden för hämtning till förhör skulle bestämmas till 15 km. Förslaget bifölls av riksdagen.

Med anledning av en motion vid 1958 års riksdag (II: 351), i vilken yrkades ändring av den föreskrivna väglängden till 20 km, anhöll riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t om förslag till utsträckning av väglängden (1LU 24, rskr 191). Frågan togs i justitiedepartementet upp i en departementspromemoria, som remissbehandlades. Genom proposition (prop. 1959: 143) föreslog Kungl. Maj:t, att väglängden skulle utsträckas till 30 km. Förslaget bifölls av riksdagen (1LU 27, rskr 277).

4.3. Trafikmålskommittén

Regeln om ett längsta avstånd på 30 km för att hämtning skall få ske till förhör medför enligt kommittén inte sällan olägenheter för utredningsarbetet. I samband med att polisväsendet förstatligades skapades större polisdistrikt. Antalet polisstationer utanför centralorterna blev mindre. På många håll i landet bor befolkningen mer än 30 km från närmaste polisstation. Även när så inte är förhållandet, uppgår avståndet till polisdistriktets centralort, där de flesta utredningarna äger rum, ofta till mer än 30 km. Avståndsregeln medför problem inte bara i landsorten utan också i storstäderna, bl. a. i Stockholm.

Kommittén anser, att den lösning av frågan som ligger närmast till hands är att utsträcka väglängden. Om avståndet bestäms till 50 km, skulle problemen försvinna i de flesta fall, åtminstone i de södra och mellersta delarna av landet.

En sådan ändring skulle enligt kommittén medföra ringa nackdel för den enskilde. Hämtning sker i allmänhet i polisbil och en 50 km bilfärd tar bara ungefär 45 minuter i anspråk. Kommittén framhåller också att hämtning till förhör sker mera sällan.

Kommittén föreslår därför att det längsta avståndet för hämtning ökas från 30 till 50 km.

4.4. Remissyttrandena

Kommitténs förslag tas emot enbart positivt i remissyttrandena. Flera remissinstanser vitsordar, att den nuvarande avståndsregeln är för snäv. *Rikspolisstyrelsen* anser, att den föreslagna väglängden är tillräcklig i de sydligare delarna av landet, medan en regel om längre avstånd behövs i de nordligaste distrikten. Någon differentiering bör dock inte ske. Det torde enligt styrelsen bara vara ett fåtal fall om året, i vilka hämtning skulle bli aktuell på längre avstånd än 50 km.

Rådhusrätten i Malmö framhåller, att den föreslagna ökade möjligheten till hämtning bör användas med varsamhet och att hämtning bör medföra så ringa olägenhet som möjligt för den som skall höras. Liknande synpunkter anförs av *länsstyrelsen i Malmöhus län*, *Föreningen Sveriges häradshövdingar och stadsdomare* och *statsåklagarföreningen*. *Rådhusrätten i Malmö* och *polismästaren i Sollefteå* anser, att polismyndigheten bör hjälpa den hörde att efter förhöret återvända till den plats, varifrån han hämtades. Enligt *Föreningen Sveriges häradshövdingar och stadsdomare* kan sådan skyldighet för polismyndigheten övervägas.

Några remissinstanser vill gå längre än kommittén. *Länspolischefen i Jämtlands län* menar, att hämtning bör få ske inom ett polisdistrikt, även om avståndet om 50 km överskrids. Polismyndigheten bör emellertid vara skyldig att ordna återtransport av den hörde vid större avstånd än 50 km.

Enligt *länspolischefen i Norrbottens län* bör hämtning få ske upp till ett avstånd av 100 km, om polisstation eller annan lämplig förhørslokal inte finns på närmare avstånd. *Länspolischefen i Jönköpings län* och *polismästaren i Täby* föreslår, att avståndsregeln slopas, om den hörde kan få ersättning för kostnader till följd av hämtningen. *Överåklagaren i Göteborg* sätter i fråga om inte regeln kan slopas. En sådan ändring bör dock kombineras med skyldighet för polismyndigheten att återföra den hörde till den plats, varifrån han hämtades. Även *Föreningen Sveriges åklagare* sätter i fråga, om inte bestämmelsen kan upphävas, men bara för de fall, i vilka det av effektivitetsskäl är ofrånkomligt att hämtning sker. Dessa fall bör begränsas till utredningen av grova brott.

En annan lösning av frågan diskuteras i ett par remissyttranden. *En kommissarie vid polismyndigheten i Malmö* uppger, att hämtning ofta inte kan ske i praktiken och att man förlorar värdefull tid, även om hämtning sker. Kommissarien sätter därför i fråga om det inte skulle vara lämpligt att införa möjlighet att förelägga vite för den, som har underlåtit att efterkomma kallelse till förhör. *Rikspolisstyrelsen* föreslår, att frågan om rätt för polismyndighet att förelägga vite i samband med kallelse övervägs. Ett sådant förfarande skulle enligt styrelsen kunna underlätta utredningsarbetet och minska antalet hämtningar. Enligt *länspolischefen i Jämtlands län* kan det övervägas om inte utevaro från polisförhör utan laga förfall bör kriminaliseras.

5. Underrättelse om rätt att ta del av vad som har förekommit vid förundersökning m. m.

5.1. Gällande rätt

Enligt 23 kap. 18 § första stycket RB skall så snart det kan ske utan men för utredningen tillfälle lämnas den som skäligen misstänks för brottet och hans försvarare att ta kännedom om vad som har förekommit vid förundersökningen och att ange den utredning som de anser önskvärd och eljest anföra vad de finner nödvändigt. Åtal får inte beslutas, innan tillfälle därtill har beretts dem.

5.2. Trafikmålskommittén

Kommittén anför, att underrättelser om verkställd förundersökning fördröjer och försvårar utredningsarbetet. Bestämmelsen i 23 kap. 18 § RB anses vara svårtolkad, och tveksamhet råder om vilka metoder för underrättelse som får användas. Det skulle därför innebära en lättnad, om förfarandet kunde förenklas. Det skulle t. ex. vara en fördel om delgivning, som ofta är tidsödande, kunde undvikas. Det ligger även i den enskildes intresse att ett smidigare sätt skapas. Kommittén upplyser, att tvångsåtgärder, särskilt hämtning, i vissa fall har använts för att underrätta den misstänkte.

Enligt kommittén är det av största betydelse att den misstänkte får ta del av den verkställda förundersökningen innan åtal beslutas. Rättsförlust behöver dock inte uppkomma, om så inte sker. För åtal krävs likväl att utredningen är tillfredsställande. Den misstänkte får dessutom i samband med delgivning av stämningen tillfälle att anföra sina synpunkter.

Kommittén anser, att intresset av att ogrundade åtal inte väcks bör vägas mot intresset av att reglerna om underrättelse inte är så stränga, att de skapar svårigheter. Skillnad bör därvid göras mellan olika typer av mål.

Från regeln att underrättelse skall lämnas före beslut om åtal bör enligt kommittén undantag kunna göras i vissa fall. I dessa fall bör i stället tillfälle att ta del av förundersökningsprotokollet lämnas i samband med att stämning delges. Kommittén föreslår, att undantag skall få göras, om den misstänkte saknar stadig hemvist inom riket eller det skäligen kan befaras att han har avvikit eller eljest försöker dra sig undan lagföring. Detta undantag skulle enligt kommittén avsevärt förenkla underrättelseförfarandet och dessutom minska användningen av frihetsberövande åtgärder. Åklagaren anses f. n. få väcka åtal utan att den misstänkte har underrättats om den verkställda utredningen, om preskription är nära förestående. Kommittén föreslår, att denna praxis blir lagfäst. Vidare föreslås att underrättelse inte skall behöva lämnas innan åtal beslutas, om den misstänkte har förklarat att han inte har någon erinran däremot. Detta undantag skall dock gälla bara om svårare straff än fängelse i sex månader inte är stadgat för brottet. De nämnda undantagen föreslås bli intagna i 23 kap. 18 § RB.

Kommittén anser, att underrättelseförfarandet bör kunna förenklas också på ett annat sätt. På en del håll har underrättelse sänts i vanligt brev. Denna metod synes inte ha orsakat olägenheter. Brev kommer i allmänhet adressaten till handa. Om så inte sker, får avsändaren i regel brevet i retur. Underrättelse genom vanligt brev torde enligt kommittén endast sällan medföra att huvudförhandlingen måste ställas in. Kommittén anser, att denna metod bör få användas, när det inte är stadgat svårare straff än fängelse i sex månader för brottet. Förutsättning bör dock vara att den misstänkte har stadigvarande adress. I fråga om försvararen bör metoden få användas oavsett brottets svårhet. Bestämmelsen bör tas upp i FUK. För att sådan föreskrift skall kunna meddelas, föreslår kommittén att Kungl. Maj:t bemyndigas meddela närmare föreskrifter om underrättelse. Bestämmelse om sådant bemyndigande föreslås bli intagen i 23 kap. 24 § RB.

5.3. Remissyttrandena

Kommitténs förslag har fått ett i vissa hänseenden blandat m o t a g a n d e.

Av mera allmänt hållna uttalanden om förenkling av underrättelseförfarandet kan nämnas följande. Enligt RA fyller bestämmelsen om underrättelse om verkställd förundersökning en viktig funktion i straffproces-

sen. Tillämpningen av bestämmelsen bereder dock vissa svårigheter. Det förekommer inte sällan, att handläggningen av ett mål fördröjs på grund av att den misstänkte inte kan nås med underrättelse. Från rationaliseringssynpunkt är en viss uppmjukning av kravet på underrättelse önskvärd. Samtidigt måste dock tillses, att skäliga krav på rättssäkerhet inte eftersätts. *Föreningen Sveriges häradshövdingar och stadsdomare* anser, att det är i hög grad önskvärt med ett enkelt förfarande för att lämna misstänkt tillfälle att ta del av förundersökning. Förfarandet får givetvis inte göras så enkelt, att den misstänktes berättigade intressen träds för när. Man bör enligt föreningens mening ta den ytterst obetydliga risken, knappast för någon rättsförlust men möjligen för en eller annan inställd huvudförhandling, för att slippa från ett omständligt delgivningsförfarande och andra svårigheter och vinna påtagliga fördelar i fråga om enkelhet och snabbhet. *Rådhusrätten i Malmö* anför, att det förhållandet att den nuvarande bestämmelsen orsakar dröjsmål och komplikationer nödvändiggör att förfarandet förenklas. Det är dock enligt rådhusrätten av största vikt att en förenkling inte går ut över den misstänktes befogade intressen.

Vissa remissinstanser är kritiska mot förslaget att i vissa fall åtal skall få beslutas utan att tillfälle har lämnats den misstänkte och hans försvarare att ta del av utredningen. *Rådhusrätten i Malmö* anser inte motiverat med undantag för det fall att den misstänkte har förklarat, att han inte har någon erinran däremot och svårare straff än fängelse i sex månader inte är stadgat för brottet, om möjlighet finns till ett så enkelt underrättelseförfarande som genom vanligt brev. Inte heller *RÅ* kan finna att detta undantag skulle innebära nämnvärda fördelar från rationaliseringssynpunkt, om systemet med vanligt brev godtas. Det är enligt *RÅ* också viss risk för att den misstänkte felbedömer situationen och är alltför benägen att avstå från underrättelse före åtal. *Föreningen Sveriges häradshövdingar och stadsdomare* anser, att det nämnda undantaget skulle kunna tillämpas så, att förhørsledaren i de mål som avses alltid låter den misstänkte avge förklaring att han inte har någon erinran mot förfarandet. Följden skulle bli att det arbete, som nu åvilar polisen, i viss omfattning överflyttas på domstolarna. Enligt *JO* torde i praktiken en sådan förklaring som avses i undantaget regelmässigt komma att avges först på fråga från polisens sida. Det är i princip olämpligt att en myndighet till sitt befriande från besvär föreslår en enskild att uppege en rättighet, som tillkommer honom. Den enskilde torde dessutom ofta inte ha betydelsen av denna rättighet klar för sig. Det berörda undantaget från skyldigheten att lämna underrättelse före åtalsbeslutet bör därför inte uppställas enligt *JO*:s mening.

RÅ avstyrker även de båda övriga av kommittén uppställda undantagen från skyldighet att lämna underrättelse före beslut om åtal. Under förutsättning att dessa bestämmelser tillämpas restriktivt finns visserligen inte

i och för sig anledning till erinran mot dem. Vid en restriktiv tillämpning ger de emellertid inte några nämnvärda rationaliseringsvinster. RÅ förordar därför, att det alltjämt överlämnas åt rättstillämpningen att i speciella fall medge undantag från kravet på underrättelse före åtalsbeslut.

Även *statsåklagarföreningen* ställer sig negativ till de föreslagna undantagen i 23 kap. 18 § RB. Ändringen kan å ena sidan leda till att undantagen tillämpas i en inte önskvärd omfattning och å andra sidan medföra att avsteg från huvudregeln inte sker i andra fall än de angivna, trots att avsteg kan vara påkallat. Om bestämmelsen skall ändras, bör den enligt föreningen ges det innehållet, att endast särskilda skäl får föranleda att åtal beslutas, innan tillfälle har beretts den misstänkte och hans försvarare att ta del av utredningen.

* Kommitténs förslag att Kungl. Maj:t bemyndigas meddela föreskrifter om underrättelse och att sådana föreskrifter meddelas om underrättelse i vanligt brev i vissa fall har vunnit anslutning från så gott som alla remissinstanser. RÅ anser, att förslaget att sända underrättelse i vanligt brev vid mindre allvarliga brott utgör en godtagbar lösning. Genom att förslaget berör brott, som förekommer mycket ofta, medför det betydande arbetsförenklingar. Erfarenheten har visat, att det vid sådana brott förekommer bara sällan att den misstänkte har något att anföra med anledning av underrättelsen. Man bör därför enligt RÅ kunna godta ett system, som innebär risk för att den misstänkte faktiskt inte får underrättelse om utredningen i en del fall. JO framhåller, att det inte skulle vara godtagbart att underrätta en misstänkt genom vanligt brev, om misstanken avser ett grovt brott eller om han inte har stadigvarande adress. Att vanligt brev används under de av kommittén angivna förutsättningarna inger däremot inga betänkligheter.

Rådhusrätten i Malmö anser, att föreskrifter bör utfärdas om att den misstänkte vid förhör skall uppmanas att hålla polismyndigheten underrättad om sin adress och upplysas om att underlåtenhet att göra detta kan leda till att han inte nås av underrättelsen.

Föreningen Sveriges häradshövdingar och stadsdomare vill gå längre än kommittén i fråga om användande av vanligt brev. Enligt föreningen framstår metoden att sända underrättelse i vanligt brev som det naturliggaste sättet att underrätta den misstänkte. I mål av mera invecklad beskaffenhet, där en verklig granskning av förundersökningen är påkallad, torde den misstänkte i de flesta fall ha försvarare, till vilken underrättelse kan sändas. Om misstänkt utan försvarare underrättas vid förhör om att han kommer att få ett meddelande med post och att han därför bör hålla polisen underrättad om sin adress för att inte riskera att meddelandet inte når honom, synes något men inte behöva uppkomma för den misstänkte. Föreningen föreslår därför som generell regel, att underrättelse skall sän-

das i vanligt brev under den adress, som den misstänkte själv har uppgivit.

Länspolischefen i Norrbottens län kan inte helt dela uppfattningen att det är tillräckligt från rättssäkerhetssynpunkt att sända underrättelse i vanligt brev. Om denna metod skall kunna godtas, måste enligt länspolischefens mening den misstänkte senare beredas skäligt rådrum att ta del av utredningen och anföra synpunkter. Sådant tillfälle bör lämnas senast i stämningen.

6. Enskilt anspråk i anledning av brott

6.1. Gällande rätt

Som allmän princip gäller att mål om privaträttsligt anspråk, s. k. enskilt anspråk, i anledning av brott betraktas som tvistemål och handläggs i den ordning som är föreskriven för sådana mål. RB ger emellertid möjlighet att ta upp och pröva enskilt anspråk i anledning av brott i samband med åtal för brottet. Bestämmelser om sådant sammanförande finns i 22 kap. RB. Lagen skiljer mellan anspråk som »grundas å brott» och anspråk »i anledning av brott». Med anspråk som grundas på brott förstås endast anspråk av målsäganden mot den tilltalade, vilket grundas på den brottsliga gärning som läggs den tilltalade till last. Till anspråk i anledning av brott hänförs alla slags anspråk, som har något samband med det påstådda brottet, vare sig det riktar sig mot den tilltalade eller mot någon annan. Enligt 22 kap. 1 § RB får talan mot den misstänkte eller annan om enskilt anspråk i anledning av brott föras i samband med åtal för brottet. Har talan om enskilt anspråk tagits upp till behandling i samband med åtalet, kan rätten enligt 5 § när skäl är därtill förordna, att talan skall handläggas som särskilt mål i den för tvistemål stadgade ordningen.

Beträffande *åklagarens befattning med enskilt anspråk* ges bestämmelser i 22 kap. 2 §. Om enskilt anspråk grundas på brott, som hör under allmänt åtal, är åklagaren på målsägandens begäran skyldig att i samband med åtalet förbereda och utföra även målsägandens talan, om det kan ske utan olägenhet och hans anspråk inte befinns obefogat. Vill målsäganden att anspråket tas upp i samband med åtalet, skall han anmäla anspråket till förundersökningsledaren eller åklagaren med uppgift om de omständigheter på vilka anspråket grundas. För att underlätta för målsäganden att få biträde av åklagaren föreskrivs att, om undersökningsledaren eller åklagaren vid utredning angående brott finner, att enskilt anspråk kan grundas på brottet, han i god tid före åtalet skall underrätta målsäganden därom, om det kan ske. När åklagaren utför målsägandens talan, sker det på tjänstens vägnar. Han får inte ta emot ersättning för sin medverkan. Särskiljs talan om enskilt anspråk från åtalet, upphör åklagarens behörighet att utföra målsägandens talan. Fullföljer åklagaren talan i ansvarsfrågan, äger han också fullfölja talan beträffande det enskilda anspråket. Däremot är

åklagaren inte behörig att fullfölja talan bara i fråga om det enskilda anspråket. Har den tilltalade fullföljt talan såväl i ansvarsfrågan som angående det enskilda anspråket, är åklagaren behörig föra målsägandens svarandetalan. Sådan behörighet föreligger däremot inte, om den tilltalade har fullföljt talan bara i fråga om det enskilda anspråket.

Vad gäller *formen för väckande av talan om enskilt anspråk* föreskrivs i 45 kap. 4 § andra stycket RB att, om åklagaren i samband med åtalets väckande vill väcka talan om enskilt anspråk på grund av brottet, han i stämningsansökningen skall uppge anspråket och de omständigheter, på vilka det grundas, samt de bevis som åberopas och vad han vill styrka med varje särskilt bevis. Sedan åtal har väckts, får åklagaren eller målsäganden enligt 45 kap. 5 § andra stycket utan stämning väcka talan mot den tilltalade om enskilt anspråk på grund av brottet. I sådant fall har emellertid rätten att pröva, om det med hänsyn till utredningen och övriga omständigheter är lämpligt att talan väcks utan stämning. Finner domstolen att stämning inte erfordras, får enligt 45 kap. 6 § talan väckas muntligen inför rätten eller skriftligen. Talan mot annan än den tilltalade kan väckas bara genom stämning, och detsamma gäller talan mot den tilltalade, som förs av annan än målsäganden.

Frågan om rätt att utan stämning väcka talan om enskilt anspråk på grund av brott har prövats av högsta domstolen i två refererade fall. I det ena målet (NJA 1962 s. 174), i vilket åtal hade väckts för misshandel mot polismän, framställdes utan stämning mot den tilltalade enskilt anspråk, avseende ersättning för lön och ekiperingsbidrag, som hade utbetalats till polismännen för tid då dessa till följd av misshandeln var sjuklediga. Denna talan ansågs grundad inte enbart på brottet och kunde därför inte tas upp till prövning utan stämning. I det andra målet (NJA 1963 s. 227) hade innehavare av checkkonto förmått andra banker än trassatbanken att honorera av honom utställda checkar, som saknade täckning. Sedan åtal hade väckts mot kontoinnehavaren för bedrägeri, framställde trassatbanken, som till följd av en mellan vissa kreditinstitut gällande överenskommelse i sin tur hade infriat checkarna, i målet utan stämning mot den tilltalade enskilt anspråk, avseende ersättning för den skada som trassatbanken hade lidit genom att slutligen infria checkarna. Denna talan ansågs grundad inte uteslutande på de begångna bedrägeribrotten och kunde därför inte tas upp till prövning utan stämning.

Det kan nämnas att polisman enligt kungörelsen den 26 mars 1965 (nr 59) om ersättning till polisman för skada på egendom är berättigad till ersättning av statsverket för skada på lös egendom under vissa förutsättningar. För ersättning som har getts ut enligt kungörelsen träder statsverket in i polismannens rätt mot den som kan vara ansvarig för skadan. I kungörelsen föreskrivs vidare, att åklagare skall på framställning av rikspolisstyrelsen eller den styrelsen bestämmer föra talan vid domstol om återbetalning av utgiven ersättning.

6.2. Frågans behandling vid 1963 års riksdag

I motioner vid 1963 års riksdag (I: 531, II: 641) hemställdes om utredning angående sådan ändring i RB, att även den som på grund av försäkring eller eljest hade inträtt i målsägandens rätt skulle få väcka talan utan stämning, om rätten fann att det lämpligen kunde ske, samt att åklagaren även i dessa fall skulle vara skyldig att i samband med åtalet förbereda och utföra den skadelidandes talan, om det kunde ske utan olägenhet och hans anspråk inte befanns obefogat. Motionerna remissbehandlades.

I sitt utlåtande anförde första lagutskottet (1LU 20), att utskottet delade motionärernas och flertalet remissinstansers uppfattning, att praktiska fördelar skulle kunna vinnas genom en vidgning av möjligheterna att väcka talan om enskilt anspråk utan särskild stämning och av åklagarens skyldighet att utföra sådan talan. Enligt utskottets mening syntes en sådan ändring av berörda bestämmelser i RB inte behöva medföra några beaktansvärda olägenheter. Även från kriminalpolitisk synpunkt var det önskvärt, att möjligheterna till samtidig prövning av ansvarstalan och talan om enskilt anspråk vidgades. Det syntes därför utskottet angeläget, att frågorna togs upp till prövning. Utskottet hemställde, att riksdagen skulle anhålla hos Kungl. Maj:t, att RB:s bestämmelser om väckande och utförande av talan om enskilt anspråk i anledning av brott blev föremål för översyn i det i motionerna angivna syftet. Utskottets hemställan bifölls av riksdagen (rskr 206).

Kungl. Maj:t uppdrog åt trafikmålskommittén att verkställa den översyn som riksdagen hade begärt.

6.3. Trafikmålskommittén

Kommittén konstaterar, att skälen för att talan om enskilt anspråk i anledning av brott kan föras i samband med åtal för brottet främst är av processekonomisk natur. Bestämmelserna bör vara utformade på sådant sätt, att de så långt det är möjligt underlättar för den som har lidit skada till följd av brott att framställa sina anspråk. Frågan har emellertid också en kriminalpolitisk sida. Det är säkerligen en lämplig reaktion på brottet vid sidan av påföljden att skadeståndsskyldighet åläggs den tilltalade.

Kommittén framhåller, att det i praktiken ofta är någon annan än den verkliga målsäganden som lider förlust till följd av brott. Arbetsgivare — enskild, kommunal eller statlig — har inte sällan anspråk på ersättning mot den, som har orsakat anställd skada genom brott. Det är ofta fråga om fall, där arbetsgivaren har betalat ersättning till anställd, som har skadats i sitt arbete t. ex. genom misshandel. Mellan banker och vissa andra kreditinstitut har träffats överenskommelser, som innebär att trassatbanken i viss utsträckning svarar för förlust som kan uppkomma till följd

av att inlösta checkar saknar täckning. På grund härav uppstår förlust till följd av checkbedrägeri ofta för annan än den, mot vilken brottet har begåtts. Försäkringsbolag, som har ersatt skada som har orsakats genom brott, har inte sällan anspråk på ersättning mot den brottslige. Ett ytterligare exempel är kronans regressanspråk mot den som har vållat kroppsskada på person, som är anställd vid försvaret. I dessa och andra fall, i vilka målsäganden har överlåtit sitt anspråk mot en tilltalad, anses den som har förvärvat anspråket inte ha ställning som målsägande.

Tidigare förekom det i viss utsträckning, uppger kommittén, att åklagaren förde talan om enskilt anspråk också för sådan part som har angetts i det föregående. Talan om sådant anspråk ansågs vidare kunna väckas utan stämning. Denna ordning fungerade bra. Till följd av de i det föregående angivna rättsfallen har emellertid denna praxis ändrats. Åklagarna för numera inte talan om enskilt anspråk för annan än den egentlige målsäganden. Den som har inträtt i målsägandens rätt måste väcka talan genom stämning. Detta har medfört att benägenheten för annan än målsäganden att föra talan om enskilt anspråk har minskat.

Kommittén framhåller att, om åklagaren företräder skadeståndsberättigad, denne ofta inte behöver inställa sig personligen i målet. Inte heller krävs särskilt ombud. Antalet personer som engageras vid huvudförhandlingen blir därigenom mindre. Skyldighet för åklagare att föra talan för annan än målsäganden kan emellertid medföra ett inte önskvärt merarbete för åklagarna. Den tidigare tillämpade ordningen vållade dock inte olägenheter för åklagarna, såvitt kommittén har kunnat finna.

Om den som har enskilt anspråk mot tilltalad måste väcka sin talan genom stämning, får han enligt kommittén otvivelaktigt ett visst merarbete. Men också för domstolen uppstår olägenheter. Stämningen måste delges särskilt. Talan om enskilt anspråk måste läggas upp som ett särskilt mål, innan den kan förenas med brottmålet. Det finns enligt kommittén inte anledning anta att den lämplighetsprövning, som skall ske enligt 45 kap. 5 § andra stycket RB, inte skulle kunna anförtros domstolarna även om talan väcks av annan än målsäganden. Det sätt på vilket någon har inträtt i målsägandens rätt vållar problem endast i undantagsfall. Kommittén framhåller vidare, att rätten kan hänskjuta frågan om enskilt anspråk till prövning i särskild ordning.

Kommittén anser, att övervägande skäl talar för att den som har inträtt i målsägandens rätt bör jämföras med målsäganden i berörda hänseenden. Kommittén diskuterar möjligheten att vidga RB:s målsägandebegrepp men finner att detta skulle medföra konsekvenser, som det inte finns anledning att överväga i detta sammanhang. I stället föreslås sådan ändring i 22 och 45 kap. RB, att åklagare blir skyldig föra talan om enskilt anspråk även för den som har inträtt i målsägandens rätt och att sådan talan får väckas utan stämning.

6.4. Remissyttrandena

Kommitténs förslag tillstyrks eller lämnas utan erinran av nästan alla remissinstanser.

Flera remissinstanser hälsar förslagen med tillfredsställelse. *Föreningen Sveriges häradshövdingar och stadsdomare* anser i likhet med kommittén, att det av både processekonomiska och kriminalpolitiska skäl är önskvärt att den som har inträtt i målsägandens rätt får en ställning som är processuellt likvärdig med målsägandens. Även i andra yttranden betonas den kriminalpolitiska betydelsen av att talan om enskilt anspråk kan på ett enkelt och praktiskt sätt tas upp samtidigt med brottmålet. Från åklagarhåll framhålls att utvecklingen efter de prejudicerande avgörandena av högsta domstolen har visat, att försäkringsbolag och andra, som har betalat ut ersättning för skada vållad genom brott, i allt mindre utsträckning riktar återkrav mot skadevällaren. Denna konsekvens av de nuvarande reglerna anses inte tillfredsställande.

Rikspolisstyrelsen betonar särskilt angelägenheten av att polisverkets rätt till återkrav på ersättning, som har betalats ut till polisman för skada i tjänsten, kan bevakas på ett effektivt och smidigt sätt. Med hänsyn till att våld mot polisman förekommer ofta och tycks bli allt vanligare är en sådan bevakning särskilt motiverad av kriminalpolitiska skäl. Kravet på en effektiv och smidig bevakning av polisverkets rätt motiveras naturligtvis också av ekonomiska skäl. Styrelsen erinrar om att återkrav på ersättning, som har utgått med stöd av kungörelsen om ersättning till polisman för skada på egendom, måste väckas genom stämning enligt nuvarande ordning. I praktiken vållas såväl polis som åklagare olägenheter och merarbete genom att anspråket antingen måste vara klart när stämningsansökan i brottmålet upprättas eller måste väckas genom särskild tvistemålsstämning. I fråga om annan ersättning, som polisverket har betalat ut till polisman för skada orsakad genom brott, är statsverket hänvisat att föra talan i tvistemål utan medverkan av åklagaren. De olägenheter som detta medför för polis och domstol torde vara uppenbara. De föreslagna ändringarna erbjuder enligt styrelsen stora fördelar från ekonomisk synpunkt. Samtidigt kan emellertid konstateras, att den föreslagna ordningen torde medföra viss arbetsökning för polisen. Styrelsen finner sig dock böra tillstyrka, att ändringarna kommer till stånd.

Endast ett par remissinstanser ställer sig i viss mån negativa till förslaget. *Föreningen Sveriges polismästare* anför, att den föreslagna ordningen medför en klar belastning på polisen. Utredning om skadeståndsanspråken måste nämligen ske under förundersökningen, och erfarenheten visar, att det är ytterligt svårt att få försäkringsanstalter och andra inrättningar att precisera sina anspråk i rimlig tid. Det kan enligt föreningen

starkt sättas i fråga om behov föreligger av de föreslagna ändringarna. *Polismästaren i Huddinge* anför samma synpunkter. *Länspolischefen i Norrbottens län* kan inte biträda förslaget om ändring i 22 kap. RB. Förslaget i denna del skulle nämligen enligt länspolischefen tveklöst medföra ökad belastning för såväl polisens utredningspersonal som åklagarna.

7. Övriga förslag

7.1. Trafikmålskommittén

Kommittén uppger att ett stort antal förundersökningar angående trafikovarsamhet, som redovisas till åklagare, inte föranleder åtal. Mot den bakgrunden anser kommittén, att frågan om polismyndighets befogenhet att nedlägga förundersökning bör utredas. Kommittén rekommenderar, att polismyndigheter och åklagare beträffande förundersökningar, som inte skall föranleda åtal, använder nedläggandeformen, om den misstänkte inte har underrättats om den verkställda utredningen enligt 23 kap. 18 § första stycket RB, och i annat fall avslutar utredningen med beslut i åtalsfrågan. Om det inte skulle anses möjligt enligt gällande bestämmelser att dra gränsen på detta sätt, föreslår kommittén att RB ändras. Befogenhet att nedlägga förundersökning tillkommer enligt kommittén i princip polismyndighet, som leder undersökningen. Starka skäl talar dock för att frågor, som i realiteten är åtalsfrågor, avgörs av åklagare. En avvägning bör göras mellan hänsyn till rättssäkerheten och behovet av rationell handläggning. Kommittén föreslår som huvudregel att förundersökning nedläggs av åklagaren, om någon kan skäligen misstänkas för brottet. Om svårare straff än fängelse i sex månader inte är stadgat för brottet, skall dock även polismyndigheten få nedlägga undersökningen. En bestämmelse i enlighet härmed föreslås bli intagen som ett nytt stycke i 23 kap. 4 § RB.

Kommittén framhåller, att det i en del fall av brottsutredning kan sättas i fråga om inte utredningen utgör ett slöseri med rättsväsendets begränsade resurser. Möjligheter bör därför finnas att underlåta utredning av vissa brott. Institutet åtalsunderlåtelse kan enligt kommittén endast i begränsad utsträckning erbjuda en lösning av problemet. Kommittén föreslår, att åklagaren, om särskilda skäl föreligger, skall få besluta att förundersökning inte skall inledas eller, om förundersökning redan har inletts, att den skall läggas ned. Bestämmelsen har anknutits till reglerna om åtalsunderlåtelse på så sätt, att den skall gälla endast i fall som avses i 20 kap. 7 § första stycket 1 och 2 RB. Kommittén föreslår, att bestämmelsen tas in i 23 kap. 1 § RB. Av motivuttalandena framgår att — i olikhet med vad som gäller vid åtalsunderlåtelse enligt 20 kap. 7 § RB — den föreslagna bestämmelsen i 23 kap. 1 § är avsedd att tillämpas främst när

det inte genom erkännande eller på annat sätt är klarlagt att den misstänkte har begått brottet.

Det är enligt kommittén inte tillfredsställande att enligt gällande bestämmelser åtal för bötesbrott — under förutsättning att den misstänkte har fått del av åtalet inom två år från brottet — kan prövas av domstolen 10—15 år efter begåendet. Det är därför motiverat att den nuvarande absoluta preskriptionstiden om 15 år sänks för bötesbrotten. Kommittén föreslår sådan ändring i 35 kap. 6 § brottsbalken (BrB), att preskriptionstiden för brott, på vilket inte kan följa svårare straff än böter, dock inte normerade böter, bestäms till fem år. Kommittén medger dock att en sådan ändring inte kommer att beröra många mål.

7.2. Remissyttrandena

Kommitténs förslag i fråga om nedläggande av förundersökning har fått ett något blandat mottagande i remissyttrandena. Rekommendationen om gränsen mellan förundersöknings upphörande genom nedläggande och genom beslut i åtalsfrågan tillstyrks eller lämnas utan erinran av flertalet remissinstanser. En hel del remissinstanser delar dock inte den uppfattningen utan anser att förundersökning i princip skall avslutas med beslut i åtalsfrågan, om någon har blivit skäligen misstänkt för brottet. Även förslaget om polismyndighets befogenhet att nedlägga förundersökning tillstyrks eller lämnas utan erinran av de flesta remissinstanserna. Flera andra remissinstanser ställer sig däremot negativa till förslaget. Som skäl framhålls bl. a. att den föreslagna bestämmelsen skulle inverka på åklagarnas möjligheter att styra åtalspraxis.

Förslaget angående möjlighet att i vissa fall underlåta utredning tillstyrks eller lämnas utan erinran av de allra flesta remissinstanserna. I ett par remissyttranden framhålls dock, att den föreslagna bestämmelsen skulle medföra vissa mindre tillfredsställande konsekvenser. Några remissinstanser anser, att de allmänna förutsättningarna för åtalsunderlåtelse samtidigt bör mjukas upp.

Förslaget om sänkning av den absoluta preskriptionstiden godtas genomgående i remissyttrandena.

8. Departementschefen

8.1. Allmänna synpunkter

Det dröjer ofta lång tid från att ett brott har begåtts till dess lagföring sker. Dröjsmål förekommer särskilt under utredningsskedet. Till följd av dröjsmålen uppstår betydande olägenheter. Efter lång tid är det svårare att få ett händelseförlopp klarlagt och påföljden förlorar en del av sin verkan. Det är vidare påfrestande för den misstänkte att behöva vänta länge innan hans sak blir prövad. Även andra olägenheter följer av tidsutdräkten hos de rätts-

skipande organen. Det är därför ett viktigt rättssäkerhetsintresse att brottmålsförfarandet görs snabbare.

Dröjsmålen beror i väsentlig mån på arbetsbelastningen inom rättsväsendet. Trots arbetskraftsförstärkningar och rationaliseringsåtgärder har arbetsbalanser uppstått. Den ökande arbetsbördan kan bara i begränsad omfattning mötas med personalförstärkningar. Det måste tillses att tillgänglig personal utnyttjas effektivt. Härvid bör särskilt uppmärksammas, att inte mer kvalificerad arbetskraft än vad som är nödvändigt tas i anspråk för uppgifter av olika slag. Jag vill också hänvisa till vad rikspolisstyrelsen har anfört i skrivelse till Kungl. Maj:t den 20 februari 1969 om angelägenheten av att polispersonal används endast för uppgifter som har samband med polisverksamheten. Men även andra rationaliseringsåtgärder måste övervägas. Det är nödvändigt att utnyttja alla möjligheter att uppnå ett snabbare förfarande inom rättsväsendet. Jag har tidigare haft anledning att framhålla dessa synpunkter. Det bör också nämnas, att betydande rationaliseringar redan har genomförts, bl. a. beträffande polisens arbete.

Möjligheten att genomföra ytterligare rationaliseringar i fråga om brottmålsförfarandet begränsas av den hänsyn som måste tas till vissa rättssäkerhetssynpunkter. Rationaliseringsåtgärder får givetvis inte gå ut över den enskildes befogade intresse av vederhäftighet och objektivitet i utredningarna och av korrekthet i avgörandena. Det bör dock beaktas att också snabbhet i brottmålsförfarandet tillgodoser ett väsentligt rättssäkerhetsintresse. Jag vill vidare framhålla, att det för rättssäkerheten i samhället är nödvändigt, att rättsväsendets resurser används på sådant sätt, att den allvarligare brottsligheten kan bemästras.

Trafikmålskommittén har lagt fram förslag, som syftar till att uppnå rationaliseringar av brottmålsförfarandet, främst i fråga om förundersökningen, och därmed en snabbare handläggning av brottmålsutredningarna. Kommittén har gått fram på två vägar, dels genom förslag till författningsändringar dels genom förslag till förenklade handläggningsrutiner. Flera av förslagen avser ändringar, vilkas genomförande kan få stor betydelse från rationaliseringssynpunkt.

Beträffande förslagen till lagändringar bör redan här nämnas att jag inte tar upp alla till behandling i detta sammanhang. Kommitténs utkast till lagstiftning om jourdomstolar kommer sålunda att kräva ytterligare överväganden och förberedelser för eventuell försöksverksamhet. Det förslag till ändring i 23 kap. 1 § RB, som syftar till ökade möjligheter att underlåta inledande av förundersökning och att nedlägga sådan undersökning, torde kräva viss överarbetning. Denna bör lämpligen ske i samband med prövningen av en av RÅ gjord framställning om översyn av bestämmelserna i 20 kap. 7 § RB beträffande åtalsunderlåtelse. Även ett par andra av förslagen till lagändringar bör prövas i senare sammanhang. Ett par ytterligare lagförslag av kommittén har jag funnit inte böra genomföras. Jag återkommer härtill närmare i det följande.

I fråga om de förslag som jag tar upp i dag vill jag framhålla, att de går ut på sakliga lösningar som remissinstanserna i regel ställt sig mycket positiva till. Enligt min mening kan de aktuella lagändringarna medföra betydelsefulla rationaliseringsvinster. Detsamma gäller olika förslag till kungörelseändringar, som kompletterar lagförslagen. Den slutliga prövningen av dessa bör anstå till dess riksdagen har prövat lagfrågorna. Det bör emellertid erinras om att kommitténs förslag om vidgning av möjligheterna att meddela rapporteftergift har genomförts redan (SFS 1969:7). Av kommittén väckta anslagsfrågor kommer att prövas i annat sammanhang.

Kommitténs förslag i betänkandet Trafikmålsutredningar — vilka avser arbetsanvisningar och blanketter för utredningsarbetet i trafikmål — bör prövas av rikspolisstyrelsen. Jag ämnar därför föreslå att betänkandet och remissyttrandena över detta överlämnas till styrelsen. Även vissa i SOU 1967:59 intagna förslag till förenklade handlägningsrutiner bör lämpligen prövas i den ordningen.

8.2. Ledningen av förundersökning m. m.

Enligt nu gällande bestämmelser i RB leds förundersökning av polismyndighet eller åklagaren. Dessa är enligt RB:s terminologi undersökningsledare. Med polismyndighet avses i RB polischefen i orten och länspolischefen. Uppgift att leda förundersökning i polischefens ställe får enligt delegationskungörelsen åläggas annan tjänsteman inom polisväsendet, dock lägst polisassistent vilken tjänstgör som chef för arbetsgrupp, som vakthavande befäl eller på polischefs kansli. Till lägre tjänsteman än kommissarie eller biträdande kommissarie får delegeras endast ledningen av förundersökningar, i vilka saken är av enklare beskaffenhet, men inte befogenhet att använda tvångsmedel enligt RB. — Det bör nämnas att utredning av brott inte alltid måste ske i form av förundersökning. Enligt 23 kap. 22 § RB krävs nämligen inte förundersökning beträffande bl. a. brott, för vilket inte svårare påföljd än böter är stadgad, om tillräckliga skäl för åtal likväl föreligger. I dessa fall får polisman på eget initiativ och ansvar göra den utredning som behövs.

Kommittén har föreslagit, att varje polisman skall få inleda förundersökning i alla fall då dröjsmål med inledandet skulle medföra olägenhet. Förslaget har i allmänhet tillstyrkts eller lämnats utan erinran i remissyttrandena. Några remissinstanser menar dock, att polisman redan enligt gällande rätt får påbörja utredning och anser därför att behov inte föreligger av den föreslagna lagändringen.

För att förundersökning skall kunna bedrivas effektivt är det ofta nödvändigt att utredningen kan påbörjas i nära samband med brottets begående. En sådan ordning sparar tid och arbete för utredningspersonalen och bidrar till att utredningen bedrivs skyndsamt. De utredningsåtgärder som härvid främst kommer i fråga är platsundersökning och sådana förhör med parter och vittnen, som kan ske i nära anslutning till att brottet har begåtts.

Behov av att omedelbart kunna påbörja utredning kan föreligga vid olika

slags brott. I fråga om trafikovarsamhet har kommittén ställt upp som princip att utredningen om möjligt skall göras klar på platsen. Flera remissinstanser har framhållit att i praktiken hinder inte sällan torde föreligga att helt förverkliga detta önskemål. En väsentlig del av utredningen synes dock ofta även i sådana fall kunna ske i nära samband med trafikovarsamhetsbrottet. I den mån polisen får ytterligare tekniska hjälpmedel, bl. a. särskilda utredningsfordon, måste möjligheterna öka att utreda trafikovarsamhetsbrott på platsen.

Polismän, som kommer till platsen för ett brott, har i allmänhet inte sådan befälsställning att de enligt nuvarande bestämmelser får leda förundersökningen. Det torde inte heller i framtiden bli möjligt att polisman med sådan ställning i regel skall kunna komma till platsen. Det synes inte vara en praktisk och lämplig lösning att, som statsåklagarföreningen har förordat, kräva att polisman skall inhämta besked från behörig undersökningsledare innan utredning påbörjas. Det är därför nödvändigt att även polismän, som inte enligt gällande bestämmelser får leda förundersökning, har befogenhet att på eget ansvar påbörja utredning, som bör inledas genast. Som RÅ har framhållit kan en sådan ordning knappast väcka betänkligheter från rättssäkerhetssynpunkt. Man har också i stor utsträckning förfarit på detta sätt i praktiken utan att det torde ha medfört olägenheter.

Polisman torde redan enligt gällande rätt ha befogenhet att vidta vissa utredningsåtgärder innan behörig undersökningsledare har fått tillfälle att ta befattning med saken. Oklarhet råder f. n. om omfattningen av den befogenhet, som tillkommer polisman. Denna bör därför uttryckligen regleras. Som framgår av det föregående är det av stort praktiskt värde om polisman på eget ansvar får göra en del av utredningen, särskilt åtgärder som inte lämpligen bör uppskjutas.

Enligt kommitténs förslag skall varje polisman, om dröjsmål skulle medföra olägenhet, få inleda förundersökning. Kommitténs tanke är enligt motiven att, trots att förundersökningen sålunda inleds av polisman, denne inte skulle anses leda förundersökningen i detta skede — och inte heller annan skulle anses leda den. Ehuru ingen leder förundersökningen, skulle denna i åtskilliga fall kunna drivas så långt att den blir helt eller i det närmaste slutförd. En konstruktion av nu angiven innebörd kan inte anses godtagbar från lagtekniska synpunkter. Som hovrätten över Skåne och Blekinge har påpekat måste en bestämmelse av föreslagen innebörd uppfattas så, att polismanen, så snart han har påbörjat förundersökning utan bemyndigande, är att anse som undersökningsledare tills ledningen har övertagits av polismyndigheten eller åklagaren. Polismanen skulle i så fall under denna tid ha de befogenheter, bl. a. i fråga om tvångsmedel, som tillkommer undersökningsledare. En sådan ordning måste väcka betänkligheter, särskilt beträffande grövre brott, och bör inte komma i fråga.

För att nå en lämpligare lösning torde man i stället böra betrakta det
3 — Bihang till riksdagens protokoll 1969. 1 saml. Nr 114

föreliggande problemet från två skilda utgångspunkter. Dels föreligger frågan i vilken utsträckning man är beredd att låta polisman — reellt och formellt — vara undersökningsledare och i sådan egenskap vid behov kunna slutföra förundersökningen. Dels behöver bedömas i vad mån polisman, när han inte får fungera som undersökningsledare, skall få vidta utredningsåtgärder på eget initiativ och ansvar.

Vad angår den första frågan anser jag, att betänkligheter inte behöver möta att ge även annan polisman än som f. n. får vara undersökningsledare befogenhet att inleda och leda förundersökning vid de lindrigaste brotten. Det bör sålunda kunna godtas att polisman får befogenhet att som undersökningsledare bedriva utredning beträffande brott, för vilka svårare påföljd än böter inte är stadgad. Det är att märka att förundersökning i allmänhet inte behöver ske vid dessa brott (jfr 23 kap. 22 § RB). I en del fall behövs dock sådan undersökning, t. ex. regelmässigt vid misstanke om vårdslöshet i trafik, eftersom vid sådant brott läget sällan är så klart att tillräckliga skäl för åtal kan anses föreligga utan att förundersökning verkställs. En bestämmelse som ger polisman befogenhet att vara undersökningsledare i fall av nu berörd art kan meddelas av Kungl. Maj:t och lämpligen tas in i delegationskungörelsen. Befogenheten synes böra göras beroende av att någon, som enligt nu gällande bestämmelser är behörig undersökningsledare, inte finns tillgänglig på platsen. Eftersom riksdagens medverkan till en reglering av nu antydd innebörd inte behövs, saknar jag anledning att vidare beröra hithörande frågor i detta sammanhang.

När det gäller den andra frågan — i vad mån polisman i annat fall skall få vidta utredningsåtgärder på eget initiativ och ansvar — anser jag att i RB bör tas in föreskrifter av innehåll att polisman får viss befogenhet att vidta åtgärder i syfte att utreda ett brott utan att förundersökning anses vara inledd. Ett villkor för att befogenhet av detta slag skall föreligga bör vara att åtgärden inte kan uppskjutas utan olägenhet. Ytterligare bör markeras, att det är ett helt kortvarigt skede, varunder polismannen arbetar utan behörig undersökningsledare. Lämpligen kan detta uttryckas på det sättet att vissa utredningsåtgärder får vidtas av polismannen innan förundersökning har hunnit inledas. Självfallet skall den misstänkte därvid inte ha sämre ställning än vid förundersökning. De allmänna bestämmelserna om sådan undersökning bör iakttas i tillämpliga delar beträffande nämnda utredningsåtgärder. Uttrycklig föreskrift torde inte behövas. På samma sätt som nu är fallet vid utredning som avses i 23 kap. 22 § RB bör nämligen de allmänna bestämmelserna om förundersökning anses analogt tillämpliga.

En fråga som har berörts under remissbehandlingen är om befogenheter av nu behandlad art bör tillkomma endast vissa polismän. För min del anser jag dock att sådan begränsning inte behövs när det gäller befogenheten att vidta utredningsåtgärd, innan förundersökning har hunnit inledas.

Under hänvisning till det anförda föreslår jag, att polisman innan för-

undersökning har hunnit inledas skall få hålla förhör och vidta annan åtgärd i syfte att utreda brottet, om åtgärden inte kan uppskjutas utan olägenhet. Bestämmelsen bör föras in som ett nytt stycke i 23 kap. 3 § RB.

Som har framgått inleds förundersökning enligt gällande rätt av polismyndighet eller åklagaren. Har undersökningen inletts av polismyndighet och är saken inte av enkel beskaffenhet, skall enligt 23 kap. 3 § RB ledningen övertas av åklagaren, så snart någon skäligen kan misstänkas för brottet. Åklagaren skall också i övrigt överta ledningen, när det är påkallat av särskilda skäl.

Kommittén har tagit upp den allmänna frågan om ledningen av förundersökning i princip bör ligga på polismyndighet eller på åklagare och sätter i fråga att det ämnet görs till föremål för särskild utredning. Remissinstanserna har redovisat mycket delade meningar i frågan. I flera remissyttrandena har anförts att den nuvarande ordningen fungerar tillfredsställande. Utan att gå närmare in på frågan vill jag framhålla, att åtskilliga fördelar följer av att åklagaren tar befattning med målet redan på utredningsstadiet. Jag anser därför, att tillräckliga skäl inte föreligger att föranstalta om utredning för eventuell omprövning av de principer som ligger till grund för nuvarande ordning.

Kommittén har vidare — oberoende av den nyssnämnda frågan om utredning — föreslagit sådan ändring i 23 kap. 3 § RB, att ledningen av förundersökning, som har inletts av polismyndighet och vid vilken någon har blivit skäligen misstänkt för brottet, inte skall behöva övertas av åklagaren annat än när saken är av svårare beskaffenhet. Syftet med detta förslag är att polismyndighet skall kunna vara undersökningsledare i större utsträckning än f. n. Förslaget har fått ett blandat mottagande i remissyttrandena.

Nu bedöms frågan om saken är av sådan beskaffenhet att polismyndighet får fullborda förundersökning med ledning av anvisningar, som har utfärdats av RÅ och rikspolisstyrelsen gemensamt och som har börjat tillämpas år 1967. Enligt dessa anses saken i allmänhet vara av enkel beskaffenhet vid ett ganska stort antal angivna brott av ofta förekommande slag. Hela förundersökningen vid dessa brott leds alltså i regel av polismyndighet. I likhet med bl. a. RÅ anser jag att den nu gällande bestämmelsen i RB i och för sig torde ge utrymme för att låta polismyndighet leda hela förundersökningen vid ytterligare en del brottstyper. Syftet med kommitténs förslag kan alltså tillgodoses genom översyn av berörda anvisningar så länge någon mera ingripande ändring av den nuvarande kompetensfördelningen mellan polismyndighet och åklagare inte är påkallad. På grund av det anförda biträder jag inte kommitténs förslag till lagändring.

Åklagare, som leder förundersökning, får enligt 23 kap. 3 § RB anlita biträde av polismyndighet vid undersökningens verkställande. I bestämmelsen anges vidare att åklagaren får uppdra åt polisman att vidta

särskild åtgärd, som hör till förundersökningen, om åtgärdens beskaffenhet tillåter det. Kommittén har föreslagit ett tillägg till bestämmelsen, enligt vilket sådant uppdrag får ges även till annan tjänsteman än polisman. Förslaget syftar till att klargöra att biträdespersonal skall kunna få utföra vissa åtgärder vid förundersökning. Vidare föreslås att Kungl. Maj:t eller myndighet som Kungl. Maj:t förordnar bemyndigas att meddela närmare föreskrifter i ämnet. Syftet med förslaget biträds av de flesta remissinstanserna. Flera av dessa anser dock, att den föreslagna lagändringen inte behövs.

Jag delar uppfattningen att biträdespersonal bör kunna utföra vissa av de arbetsuppgifter som hör till förundersökning. En sådan ordning får ses som ett led i strävandena att uppgifter av skilda slag inte bör utföras av mera kvalificerad arbetskraft än nödvändigt. Ändring i RB behöver dock inte ske för att biträdespersonal skall kunna tas i anspråk för enklare uppgifter av berörd art. Bestämmelser härom kan meddelas av Kungl. Maj:t och, när det gäller de närmare detaljerna, av rikspolisstyrelsen. Jag avser att senare ta upp den frågan. Jag vill tillägga, att det redan nu på flera håll förekommer att biträdespersonal anförtros uppgifter av nu berörd art. En närmare reglering i förtydligande syfte kan dock åstadkomma att den angivna ordningen utnyttjas mera allmänt.

8.3. Veglängden för hämtning till förhör

Den som har kallats till förhör under förundersökning men utan giltig orsak underlåter att efterkomma kallelsen får enligt 23 kap. 7 § RB hämtas till förhöret. Som förutsättning gäller dock att veglängden mellan den plats, som har utsatts för förhöret, och den, där han har sin bostad eller uppehåller sig vid kallelsens mottagande, inte överstiger 30 km. Utan föregående kallelse får hämtning ske, om undersökningen avser brott, på vilket kan följa fängelse, och det skäligen kan befaras, att den som skall höras inte skulle efterkomma kallelse eller i anledning av kallelse skulle försvåra utredningen genom undanröjande av bevis eller på annat sätt. Förutsättning är dock att han uppehåller sig inom en veglängd av 30 km från den plats, där förhör skall hållas.

Kommittén har föreslagit, att bestämmelsen om längsta avstånd för hämtning ändras till 50 km. Förslaget har mottagits positivt i remissyttrandena. Några remissinstanser vill gå längre än kommittén.

Den nu gällande begränsningen till 30 km försvårar ibland ett effektivt utredningsarbete. Det är inte ovanligt att personer, som behöver höras under förundersökning, bor mer än 30 km från den plats, där förhör skall ske. En anledning till att det nu oftare föreligger behov att höra mer avlägset boende personer är självfallet att den ökade rörligheten i samhället medför att många tidvis befinner sig tämligen långt från bostadsorten och därvid på ena eller andra sättet kommer i beröring med brott. En annan

orsak är att polisdistrikten har blivit större, samtidigt som huvuddelen av utredningsarbetet har koncentrerats till distriktens centralorter. Svårigheter synes främst ha uppkommit i landets norra delar, men även på andra håll, bl. a. i Stockholm, har problem uppstått.

När det gäller att komma till rätta med de uppkomna svårigheterna bör till en början beaktas följande. Under förundersökning får förhör hållas med var och en, som antas kunna lämna upplysning av betydelse för utredningen. I den mån hämtning inte kan ske, föreligger inte skyldighet att på kallelse inställa sig till förhör. I sådant fall får förhørsledaren söka upp den som skall höras eller anordna förhöret på annat sätt. Bestämmelsen om hämtning av den som inte har efterkommit kallelse till förhör kan därför sägas ha sin största betydelse i att därigenom avgörs i vilken utsträckning skyldighet föreligger att inställa sig till förhör.

Olika möjligheter är tänkbara när det gäller att finna en lämplig reglering av den berörda frågan. En lagändring får inte ske på sådant sätt att bestämmelsen kommer att strida mot den allmänna principen att förundersökning bör bedrivas så, att ingen i onödan får vidkännas kostnad eller olägenhet. Det bör därför inte komma i fråga att, som några remissinstanser har förordat, slopa kravet på visst längst avstånd. Inte heller bör hämtning medges generellt inom varje polisdistrikt. En sådan regel skulle f. ö. inte undanröja alla problem. En annan i och för sig möjlig lösning skulle vara att föreskriva olika avstånd vid olika svåra brott. Mot en sådan differentiering kan dock med fog riktas flera invändningar, bl. a. att den är onödigt komplicerad. Den lösning som ligger närmast till hands är att, som kommittén har föreslagit, medge att hämtning får ske på större avstånd än nuvarande bestämmelser tillåter. Om avståndet bestäms till 50 km, torde de uppkomna olägenheterna för utredningsarbetet undanröjas i de flesta fall.

Man har enligt min mening inte anledning att hysa betänkligheter mot en sådan utsträckning av väglängden under förutsättning att möjligheten att kalla till förhör på längre avstånd inom denna väglängd tillämpas med varsamhet. Att så skall ske följer redan av den tidigare angivna bestämmelsen, att förundersökning bör bedrivas så, att inte någon onödigt får vidkännas kostnad eller olägenhet. Principen har kommit till närmare uttryck i 5 § FUK, där det anges, att förhör skall hållas på tid och plats, som antas medföra minsta olägenhet för den som skall höras, såvida inte därigenom förundersökningens behöriga gång motverkas eller polisens eller åklagarens arbete avsevärt försvåras. En garanti för att hämtning inte sker i onödan är att beslut om hämtning i allmänhet skall meddelas av undersökningsledaren (6 § FUK). Det bör också nämnas att enligt samma bestämmelse annan än misstänkt bör hämtas endast när skäl av särskild vikt föreligger för sådan åtgärd. Det är emellertid ofrånkomligt att en utsträckning av väglängden kommer att medföra ökade kostnader och olägenheter för den

hörde i en del fall. Den som hörs under förundersökning kan erhålla ersättning av allmänna medel för sina kostnader. Rätt till ersättning föreligger dock inte alltid, bl. a. inte om den hörde har försökt försvåra sakens utredning eller skäligen anledning till misstanke finns att han är skyldig till brottet. Jag avser att föreslå Kungl. Maj:t att ersättning för kostnad för återresa skall kunna utgå till den som har hämtats till förhör, om han saknar medel till resan.

Under hänvisning till det anförda föreslår jag, att den i 23 kap. 7 § RB föreskrivna väglängden för hämtning till förhör ökas från 30 till 50 km.

Det bör i sammanhanget framhållas att — i likhet med vad som torde ske f. n. — kallelse till förhör på längre avstånd än att hämtning får ske inte bör förekomma annat än undantagsvis. När kallelse ändå anses böra utfärdas i sådant fall, bör enligt min mening den som skall höras upplysas om att han inte är skyldig att inställa sig till förhöret (jfr SOU 1938: 44 s. 287 och Gärdes m. fl. kommentar till RB s. 296).

8.4. Underrättelse om rätt att ta del av vad som har förekommit vid förundersökning m. m.

Så snart det kan ske utan men för utredningen skall enligt 23 kap. 18 § RB tillfälle lämnas den som är skäligen misstänkt för brott och hans försvarare att ta del av vad som har förekommit vid förundersökningen, att begära kompletterande utredning och att i övrigt yttra sig över utredningen. Åtal får inte beslutas, innan tillfälle till detta har beretts dem.

Kommittén har föreslagit, att tillfälle att ta del av utredningen m. m. inte skall behöva lämnas förrän efter det att åtal har beslutats, om den misstänkte saknar stadigvarande hemvist i riket eller det skäligen kan befaras att han har avvikit eller på annat sätt drar sig undan lagföring, om risk föreligger för åtalspreskription eller om den misstänkte vid mindre allvarligt brott har förklarat att han inte har någon erinran mot att man dröjer med förfarande enligt 23 kap. 18 § till dess stämning delges. Vidare har föreslagits att Kungl. Maj:t skall bemyndigas att meddela närmare föreskrifter om underrättelse enligt den anförda bestämmelsen. Det förordas att Kungl. Maj:t därvid meddelar föreskrifter om att underrättelse får sändas i vanligt brev vid mindre allvarliga brott.

Förslaget om undantag i vissa fall från skyldigheten att underrätta den misstänkte och hans försvarare innan åtal beslutas har kritiserats av en del remissinstanser. Förslaget i övrigt har tillstyrkts eller lämnats utan erinran i nästan samtliga remissyttranden.

För att den misstänktes intressen skall behörigen tillgodoses är det av stor vikt att han och hans försvarare innan åtal beslutas får tillfälle att ta del av utredningen, yttra sig över denna och begära kompletterande utredning. Genom att bemöta utredningen med nya skäl eller bevis kan den misstänkte förhindra att ett onödigt åtal väcks. Den berörda möjligheten är också av betydelse för att förundersökningen skall bli så fullständig som

möjligt och fylla sin uppgift att förbereda huvudförhandlingen och göra det möjligt att slutföra denna i ett sammanhang. Bestämmelsen i 23 kap. 18 § första stycket andra och tredje punkterna RB fyller därför en viktig funktion. Detta gäller särskilt vid misstanke om allvarigare brott.

Tillämpningen av bestämmelsen bereder emellertid vissa svårigheter i praktiken och fördröjer ibland förundersökningen. Det har också visat sig, att oklarhet råder om vad som fordras för att föreskriften skall anses vara uppfylld. Det är därför påkallat att bestämmelsen förtydligas och att förfarandet om möjligt förenklas. Härvid måste särskilt beaktas att en ändring inte går ut över den misstänktes befogade intressen.

I fråga om de av kommittén föreslagna undantagen från skyldigheten att innan åtal beslutas lämna den misstänkte och hans försvarare tillfälle att ta del av utredningen, yttra sig däröver och begära kompletterande utredning vill jag anföra följande. Om undantag skulle få göras för det fall att den misstänkte saknar stadigvarande hemvist eller det skäligen kan befaras att han har avvikit eller på annat sätt drar sig undan lagföring, skulle sannolikt vissa svårigheter vid bestämmelsens tillämpning undanröjas. Men man skulle troligen inte vinna mycket med en sådan regel, om saken ses ur en vidare synvinkel. Besväret med att söka efter den misstänkte skulle i stället föras över på domstolen och andra myndigheter. Vad beträffar det fallet att den misstänkte har förklarat, att han inte har någon erinran mot att tillfälle lämnas efter det att åtal har beslutats, kan invändas att en sådan förklaring så gott som alltid skulle lämnas först på fråga av polismyndigheten och att det är mindre lämpligt att en myndighet tar initiativ till att den misstänkte uppger en rättighet, som har tillkommit främst i hans intresse. Härvid bör också beaktas att den misstänkte ofta inte torde förstå vikten av rättigheten. Som skall beröras närmare i det följande anser jag, att det i viss utsträckning bör vara tillräckligt att sända underrättelse i vanligt brev. Om sådan möjlighet finns, föreligger knappast behov av det nu behandlade undantaget. Vad slutligen angår det fall att risk föreligger för åtalspreskription har, som kommittén påpekar, undantag i praktiken ansetts få ske i denna situation (1LU 1946: 59 s. 20 samt JO 1956 s. 83 ff och 1961 s. 170 ff). Det kan knappast anses behövt att denna praxis blir lagfäst.

Med hänsyn till det anförda vill jag inte förorda, att 23 kap. 18 § RB ändras på det sätt kommittén har föreslagit. Inte heller anser jag att det bör införas ett generellt undantag från bestämmelsen när särskilda skäl föreligger, vilket har förordats av statsåklagarföreningen.

Emellertid anser jag, att de av kommittén åsyftade lättnaderna i förfarandet enligt 23 kap. 18 § kan i allt väsentligt uppnås genom kommitténs övriga förslag i frågan. Den berörda bestämmelsen innebär, att underrättelse skall lämnas den misstänkte och hans försvarare om att de får ta del av utredningen, yttra sig därom och begära ytterligare utredning (jfr JO 1964 s. 215 ff; jfr också ordet underrättelse i 20 § andra stycket FUK). Sådan underrättelse kan ofta lämnas muntligen. I stor utsträckning måste emel-

lertid skriftlig underrättelse sändas. Det har ansetts att tillfälle som avses i bestämmelsen inte kan anses ha beretts den misstänkte och hans försvarare, om de inte verkligen har fått del av underrättelsen, och att bevis bör finnas om mottagandet såvitt gäller den misstänkte (JO 1967 s. 83 ff).

Kravet på att det alltid måste framgå att den misstänkte har erhållit underrättelsen förorsakar svårigheter och fördröjningar vid förundersökningen. Om det vid misstanke om lindrigare brottslighet öppnas möjlighet att sända underrättelse till den misstänkte i vanligt brev och utan krav på mottagningsbevis, skulle ofta arbete, som kan framstå som onödigt, sparas och tid vinnas. Mot en sådan ordning behöver man inte ha några betänkligheter, om det genom tillämpningsföreskrifter tillses att denna underrättelseform inte används när det finns anledning anta att den misstänkte inte skulle erhålla underrättelsen med sådant försändningssätt. Förfarandet bör också kunna begagnas beträffande underrättelse till försvararen, varvid behov inte föreligger att inskränka förfarandets användningsområde till lindrigare brottslighet. Det bör i sammanhanget också beaktas, att en förundersökning kan fullständigast efter det att åtal har väckts (jfr 45 kap. 11 § RB). Skulle den misstänkte eller försvararen inte ha nåtts av underrättelse som har sänts i vanligt brev, har de sålunda möjlighet att vid behov få ytterligare utredning verkställd i detta skede.

Lydelsen av 23 kap. 18 § RB bör således jämkas så, att den ger utrymme för ett förfarande med underrättelse i vanligt brev. Vidare bör Kungl. Maj:ts bemyndigas att meddela föreskrifter om underrättelse. Detta påkallar ändring i 23 kap. 24 § RB. Beträffande vissa detaljfrågor återkommer jag i specialmotiveringen.

8.5. Enskilt anspråk i anledning av brott

Talan om enskilt anspråk i anledning av brott är i och för sig av tvistemåls natur men kan tas upp och prövas i samband med åtal för brottet. Om enskilt anspråk grundas på brott — varmed avses att anspråket riktas mot den för brottet misstänkte och grundar sig uteslutande på den brottsliga gärning som läggs honom till last — är åklagaren på målsägandens begäran skyldig att i samband med åtalet förbereda och utföra även målsägandens talan. Förutsättning är dock att det kan ske utan olägenhet och att anspråket inte är obefogat. Sedan åtal har väckts, får åklagaren eller målsäganden utan stämning väcka talan mot den tilltalade om enskilt anspråk på grund av brottet. Som villkor gäller dock att rätten finner det lämpligt med hänsyn till utredningen och andra omständigheter. Talan som kan väckas utan stämning får väckas muntligen inför rätten eller skriftligen.

Enskilt anspråk mot tilltalad av den som har ersatt målsäganden för skada på grund av brott och härigenom övertagit målsägandens anspråk mot den tilltalade har i senare tids rättspraxis ansetts grundat inte uteslutande på brottet och har därför inte kunnat prövas utan stämning. Bestämmelsen om åklagarens skyldighet att föra målsägandens talan om enskilt

anspråk som grundas på brott torde böra förstås på samma sätt.

Trafikmålskommittén har föreslagit, att bestämmelserna om skyldighet för åklagaren att i samband med åtal förbereda och utföra målsägandens talan om enskilt anspråk och om möjlighet för åklagaren och målsäganden att väcka talan om enskilt anspråk utan stämning vidgas till att avse också anspråk av den som har inträtt i målsägandens rätt. Förslaget har vunnit anslutning av nästan samtliga remissinstanser.

Genom de nu gällande bestämmelserna har tillgodosetts målsägandens intresse av att få sitt anspråk på grund av brott prövat med minsta möjliga besvär och kostnader. Målsägande får emellertid ofta sin skada ersatt av annan. Det vanligaste fallet är att ett försäkringsbolag utger ersättning för skadan på grund av försäkringsavtal. Andra exempel är att en arbetsgivare, vars arbetstagare har skadats i arbetet genom brott, ersätter skadan på grund av bestämmelse i anställningsavtalet eller att vid checkbedrägeri trasatbanken på grund av överenskommelse ersätter den honorerande banken. Den som ersätter målsäganden övertar därigenom i allmänhet dennes anspråk mot lagöverträdaren. Den som har övertagit anspråket anses emellertid inte vara målsägande och hans anspråk anses inte grundat endast på brottet. Detta innebär att försäkringsbolag och andra, som har övertagit målsägandens anspråk mot tilltalad, inte får åtnjuta de processuella förmåner som enligt det tidigare sagda tillkommer målsäganden.

Ett på angivet sätt övertaget anspråk skiljer sig från målsägandens anspråk endast genom övertagandet. Detta kännetecknas i allmänhet av att det grundar sig på ett avtal, som har träffats innan skadan uppstod. Den ställning som förvärvaren av anspråket intar skiljer sig därför inte mycket från målsägandens.

Tidigare tillämpades de berörda bestämmelserna i stor utsträckning på det sättet, att åklagaren förde talan om enskilt anspråk även för den som genom att ersätta målsäganden hade övertagit dennes anspråk mot den tilltalade och att talan om sådant anspråk fick väckas utan stämning. Efter högsta domstolens prejudicerande avgöranden har praxis ändrats. Åklagaren för inte längre talan om enskilt anspråk, som har övertagits av försäkringsbolag eller andra, och talan måste numera väckas genom stämning. Detta har skett samtidigt som det i allt större omfattning förekommer, främst på grund av försäkring, att skada genom brott drabbar annan än målsäganden.

Såsom första lagutskottet anförde i utlåtande till 1963 års riksdag (1LU 20) skulle praktiska fördelar kunna vinnas, om den som har övertagit målsägandens anspråk mot tilltalad på grund av brott i fråga om anspråket får åtnjuta samma processuella förmåner som målsäganden. Genom en sådan ordning kommer domstolens handläggning av anspråken att förenklas. Härför kan dessutom åberopas kriminalpolitiska skäl. Åläggande av skyldighet att betala skadestånd är ofta en lämplig reaktion på ett brott vid sidan av påföljd för brottet.

En ordning som den nu angivna får givetvis inte gå ut över den tilltalades befogade inressen eller i övrigt medföra olägenheter, som inte uppvägs av fördelarna. Som har framhållits i det föregående skiljer sig de nu aktuella anspråken från målsägandens anspråk endast genom att de grundar sig även på överlåtelsen från målsäganden. Denna överlåtelse torde sällan kunna vålla tvist. Det är därför knappast mer påkallat att kräva stämning för väckande av talan av nu aktuella anspråk än när det gäller målsägandens talan. Rätten att utan stämning väcka talan om enskilt anspråk på grund av brott är begränsad på så sätt, att det får ske endast om domstolen finner det lämpligt med hänsyn till utredningen och andra omständigheter. Samma begränsning bör givetvis gälla beträffande anspråk av den som har inträtt i målsägandens rätt. Det bör i detta sammanhang beaktas också att domstol alltid har möjlighet att förordna att talan om enskilt anspråk, som har tagits upp till behandling i samband med åtalet, skall handläggas som särskilt mål. Om åklagaren blir skyldig att förbereda och utföra även talan av den som har övertagit målsägandens anspråk, uppstår visst merarbete för åklagare och polis. Arbetsökningen kan dock inte antas bli av någon större omfattning. Liksom när det gäller anspråk av målsäganden skall åklagarens skyldighet att förbereda och utföra talan naturligtvis vara begränsad av kravet att det kan ske utan olägenhet och att anspråket inte är obefogat. Om den som har inträtt i målsägandens rätt får åtnjuta de processuella lättnader, som f. n. tillkommer bara målsäganden, belastas den till anspråket berättigade med mindre kostnader. Härigenom begränsas också den tilltalades återbetalningsskyldighet för sådana kostnader. Det bör också nämnas att olägenheter inte torde ha föranletts av att de berörda bestämmelserna tidigare i stor utsträckning tillämpades på det sätt som nu har diskuterats.

Med hänsyn till det anförda anser jag, att åklagare bör vara skyldig att föra talan om enskilt anspråk även för den som har övertagit målsägandens anspråk på grund av brott och att även talan av nu berört slag skall kunna väckas utan stämning. Bestämmelse om nämnda skyldighet för åklagare bör lämpligen införas som ett nytt tredje stycke i 22 kap. 2 § RB. Vissa följdändringar föranleds i 22 kap. 7 § och 45 kap. 4 §. Införande av möjlighet för den som har övertagit målsägandens anspråk att väcka talan utan stämning påkallar ändring i 45 kap. 5 och 6 §§. Vissa frågor som hänger samman med de föreslagna lagändringarna behandlas i specialmotiveringen.

Målsäganden intar också enligt åtskilliga andra bestämmelser i RB en särställning i processuellt hänseende. Målsäganden får t. ex. enligt RB 20 kap. 8 § väcka åtal för brott, som hör under allmänt åtal, om åklagaren har beslutat att inte åtala. Enligt samma lagrum får målsägande biträda åklagarens åtal och fullfölja talan i högre rätt. Andra exempel är att reseförbud samt kvarstad och skingringsförbud kan meddelas för att säkerställa skadestånd eller annan ersättning till målsägande, som kan antas komma att

ådömas på grund av brottet (25 kap. 1 § och 26 kap. 1 § RB). Jag vill framhålla, att de föreslagna ändringarna av bestämmelserna om enskilt anspråk på grund av brott inte påkallar ändring i nu berörda och andra hänseenden.

8.6. Vissa andra förslag av trafikmålskommittén

Enligt RB skall förundersökning läggas ned, om anledning inte längre finns att fullfölja den. Vidare gäller den bestämmelsen att, när förundersökningen avslutas, beslut skall meddelas huruvida åtal skall väckas. Kommittén har beträffande förundersökningar, som inte skall föranleda åtal, rekommenderat att formen nedläggande används, om den misstänkte inte har underrättats om att han får ta del av utredningen, yttra sig däröver och begära kompletterande utredning, och att i annat fall utredningen avslutas med beslut i åtalsfrågan. Om gällande rätt anses hindra att en sådan ordning tillämpas, förordar kommittén lagändring, som medger detta. Mot bakgrund av det anförda föreslår kommittén, att i 23 kap. 4 § RB införs en bestämmelse, innebärande att beslut om nedläggning av förundersökning meddelas av åklagaren, om någon skäligen kan misstänkas för brottet, och att även polismyndigheten får lägga ned undersökningen i sådant fall, om svårare straff än fängelse i sex månader inte är stadgat för brottet. Förslaget har fått ett blandat mottagande i remissyttrandena.

För egen del vill jag anföra följande. Av förarbetena till RB (SOU 1938: 44 s. 286—287, 294—295; se också Gärdes m. fl. kommentar till RB s. 312) framgår, att förundersökning i princip skall avslutas med beslut i åtalsfrågan, om undersökningen har riktats mot viss person som misstänkt för brottet. Kommitténs rekommendation är inte förenlig med den uppfattning som sålunda uttrycktes under förarbetena och torde inte böra följas utan att lagändring sker. Emellertid är jag inte beredd att nu förorda en sådan ändring och inte heller kan jag biträda det förslag rörande befogenheten att nedlägga förundersökning som kommittén lägger fram. Vissa betänkligheter möter sålunda mot en ordning som innebär att frågor, som i realiteten är åtalsfrågor, i större omfattning kan komma att dras undan från åklagarnas prövning. Deras möjligheter att styra åtalspraxis skulle därmed minskas. Med det nu sagda avser jag dock inte att ta avstånd från den nu i praktiken förekommande ordningen att polismyndighet i vissa fall anses kunna besluta om nedläggande trots att någon har blivit skäligen misstänkt för brottet. Redan i samband med RB:s tillkomst ansågs att vissa undantag fick göras från den tidigare angivna principen (justitiedepartementets PM med utkast till FUK m. m. s. 53—54). Jag anser dock inte att anledning föreligger att f. n. uttryckligen reglera en sådan befogenhet. Denna fråga har f. ö. visst samband med den under 8.1. behandlade frågan om åklagares befogenhet att besluta att förundersökning inte skall inledas eller att förundersökning, som redan har inletts, skall läggas ned. Som jag framhöll tidigare är avsikten att sistnämnda fråga skall övervägas ytterligare, och i det samman-

hanget kan lämpligen också ske ytterligare överväganden i frågan om en reglering bör ske av polismyndighets befogenhet att lägga ned förundersökning efter det att någon har blivit skäligen misstänkt för brottet.

F.n. gäller en s.k. absolut preskriptionstid om 15 år för brott, på vilka inte kan följa fängelse över två år, och 30 år för övriga brott. Kommittén har föreslagit, att preskriptionstiden för brott, på vilka inte kan följa svårare straff än böter, dock inte normerade böter, bestäms till fem år. Förslaget har genomgående lämnats utan erinran av remissinstanserna. Inte heller jag har i och för sig någon erinran mot att den absoluta preskriptionstiden för bötesbrott sänks. Som kommittén själv har framhållit skulle den föreslagna bestämmelsen dock inte bli tillämplig i särskilt många fall. Från rationaliseringssynpunkt är förslaget därför av begränsad betydelse. Jag anser, att förslaget inte bör tas upp i detta sammanhang. Det kan i stället lämpligen prövas i samband med andra ändringar i preskriptionsbestämmelserna. Sådana ändringar torde bli aktuella senare under år 1969.

9. Specialmotivering

I enlighet med det anförda har inom justitiedepartementet upprättats förslag till lag om ändring i rättegångsbalken. Förslaget torde få fogas till statsrådsprotokollet i detta ärende som *bilaga 3*.¹

22 KAP.

2 §.

I paragrafens första stycke föreskrivs f. n. skyldighet för åklagaren att i samband med åtal förbereda och utföra även målsägandens talan om enskilt anspråk, som grundas på brott, om det kan ske utan olägenhet och anspråket inte är obefogat.

Enligt det nya tredje stycket skall bestämmelserna om åklagarens skyldighet att förbereda och utföra talan om enskilt anspråk äga motsvarande tillämpning också i fråga om sådant anspråk på grund av brott, som har övertagits av annan än målsäganden. Härmed avses i första hand fall, i vilka målsäganden fått sin skada ersatt på grund av avtal, som hade träffats innan brottet begicks, t. ex. ett försäkringsavtal. Den nya bestämmelsen täcker dock även andra fall, i vilka någon har ersatt målsägandens skada på grund av brott (t. ex. arbetsgivare som har lämnat anställd ersättning för förlust på grund av brott) samt övertagit anspråket. I dessa senare fall talar visserligen mindre starka skäl för att anspråket skall likställas med målsägandens anspråk. Tillräckliga skäl saknas dock för att göra undantag för denna kategori.

¹ Bilagan har uteslutits här. Den är likalydande med det vid propositionen fogade lagförslaget.

Finner undersökningsledaren eller åklagaren vid utredning angående brott, att enskilt anspråk kan grundas på brottet, skall han enligt paragrafens andra stycke i god tid före åtalet underrätta målsäganden därom, om det kan ske. Kommittén har inte föreslagit, att denna skyldighet skall gälla även i fråga om sådant anspråk på grund av brott, som har övertagits av annan. En sådan utvidgning skulle enligt kommittén kunna medföra svårigheter för undersökningsledaren och åklagaren. För att den, som har övertagit målsägandens anspråk, skall ha effektiv möjlighet att få biträde av åklagaren med förberedande och utförande av talan om anspråket har jag emellertid ansett, att det bör gälla en ordning som möjliggör underrättelse till den som har övertagit målsägandens anspråk. Det nya tredje stycket har därför fått omfatta även bestämmelsen i andra stycket. Hänvisningen bör inte anses innebära, att undersökningsledaren eller åklagaren skall vara skyldig att särskilt undersöka om enskilt anspråk har överlåtit. Underrättelsen skall alltså lämnas till målsäganden, om det inte framgår att anspråket har övertagits av annan. Endast om undersökningsledaren eller åklagaren får kännedom om att enskilt anspråk på grund av brott har övertagits av annan, behöver denne underrättas.

7 §.

I 7 § i dess nuvarande lydelse föreskrivs att talan om enskilt anspråk på grund av brott, som förs i samband med åtalet, får prövas i målet, även om det befinns att den åtalade gärningen inte är straffbar. Som framgår av ordalydelsen avser bestämmelsen bara anspråk, som grundas uteslutande på brottet. Det anses dock ligga i sakens natur, att detsamma gäller talan om annat anspråk i anledning av brott, som förs i samband med åtal för brottet (jfr Gärdes m. fl. kommentar till RB s. 286—287).

Det har ansetts lämpligt att ändra 7 § för att undvika att — såvitt angår de nya fall som inbegrips under 2 § i dess föreslagna lydelse — oklarhet uppstår beträffande domstolens befogenhet att pröva enskilt anspråk när den åtalade gärningen befinns inte vara straffbar. Ändringen har skett på så sätt, att bestämmelsen får avse talan om enskilt anspråk i anledning av brott, som förs i samband med åtal för brottet.

23 KAP.

3 §.

Den föreslagna nya bestämmelsen i paragrafens fjärde stycke är tillämplig bara om behörig undersökningsledare inte har hunnit inträda. Befogenheten är avsedd för utredning, som sker i nära samband med brottet, främst på brottsplatsen. I dessa fall finns i allmänhet inte behörig undersökningsledare tillgänglig. Polis mannen handlar på eget ansvar, när han påbörjar utredning. Han har att själv bedöma bl. a. om förutsättningar föreligger för inledande av förundersökning.

För att polisman skall få vidta utredningsåtgärd gäller vidare, att åtgärden inte kan uppskjutas utan olägenhet. Detta bör bedömas främst med hänsyn till utredningen. Om det skulle vara till fördel för utredningsarbetet att t. ex. göra undersökning på platsen eller hålla vissa förhör, bör polismannen få göra sådan utredning. Skulle det för den som skall höras innebära olägenhet om förhöret skjuts upp, bör dock även detta kunna beaktas. Självfallet bör inte förhör hållas med någon som är chockad eller i övrigt när det är olämpligt med hänsyn till omständigheterna.

Som framgår av paragrafens lydelse avser bestämmelsen sådana fall då förundersökning krävs. Bestämmelsen reglerar alltså inte polismanns befogenhet i fall som avses i 23 kap. 22 § RB.

7 §.

Förslaget har behandlats i den allmänna motiveringen (8.3.), till vilken jag får hänvisa.

18 §.

Enligt den föreslagna lydelsen har den misstänkte och hans försvarare rätt att, så snart det kan ske utan men för utredningen, ta kännedom om vad som har förekommit vid förundersökningen, ange den utredning som de anser önskvärd och i övrigt anföra vad de anser nödvändigt. Vidare föreskrivs att underrättelse härom skall lämnas eller sändas till den misstänkte och hans försvarare, varvid skäligen rådrom skall beredas dem, och att åtal inte får beslutas innan detta har skett. Att visst rådrom skall beredas dem torde f. n. få anses följa därav att de skall lämnas tillfälle att vidta vissa åtgärder. När enligt förslaget bestämmelsens konstruktion i viss mån ändras, har det ansetts lämpligt att uttryckligen ange att skäligen rådrom skall beredas den misstänkte och försvararen (jfr 32 kap. 1 § RB). Den ändrade utformningen är inte avsedd att föranleda någon förlängning av nu i praxis förekommande tidsfrister.

I paragrafen har inte angetts på vilket sätt underrättelse skall ske. Avsikten är att detta skall regleras i FUK. Reglerna bör ha sådan innebörd, att det i princip men inte undantagslöst krävs, att det genom protokollsanteckning eller på annat sätt skall framgå att den misstänkte och försvararen har erhållit underrättelsen. Som har framhållits i den allmänna motiveringen (8.4.) behöver man inte ha några betänkligheter mot att underrättelse sänds i vanligt brev, om det tillses att detta försändningssätt inte används när det finns anledning anta att den misstänkte inte skulle nås av underrättelsen på det sättet. Föreskrifter av sådan innebörd bör meddelas av Kungl. Maj:t i FUK. I praktiken kommer därigenom underrättelse att kunna sändas i vanligt brev bara till den som har fast bostad och bara om det inte finns anledning anta att han med ett sådant försändningssätt inte skulle få underrättelsen. Underrättelsen kommer sålunda att sändas under

den adress, som den misstänkte själv har uppgett. Om han flyttar till annan adress eller av annan orsak lämnar bostaden för längre tid medan förundersökning pågår, kan det med visst fog anses vara hans sak att meddela polismyndigheten adressändringen. Förfarandets användningsområde bör begränsas till mål, i vilka svårare straff än fängelse i sex månader inte kan följa på brottet. Förfarandet bör alltid kunna användas i fråga om försvararen, om det inte finns anledning anta att han inte skulle erhålla underrättelsen.

24 §.

Förslaget har behandlats i den allmänna motiveringen (8.4.), till vilken jag får hänvisa.

45 KAP.

4—6 §§.

De föreslagna ändringarna har behandlats i den allmänna motiveringen (8.5), till vilken jag får hänvisa.

Ikraftträdandebestämmelse

De föreslagna ändringarna bör träda i kraft den 1 januari 1970. Särskilda övergångsbestämmelser torde inte behövas.

10. Hemställan

Jag hemställer, att lagrådets utlåtande enligt 87 § regeringsformen inhämtas över förslaget till *lag om ändring i rättegångsbalken*.

Vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:
Britta Gyllensten

Bilaga 1

Trafikmålskommitténs förslag
i SOU 1967:59

Förslag
till
Lag
om ändring i rättegångsbalken

Härigenom förordnas, att 22 kap. 4 och 7 §§, 23 kap. 1, 3, 4, 7, 10, 18, 19 och 24 §§ samt 45 kap. 4, 5 och 6 §§ rättegångsbalken skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

22 KAP.

4 §.

Om rätt — — — — — motsvarande tillämpning.

Bestämmelsen i 2 § första stycket skall tillämpas på sådan talan om enskilt anspråk mot den tilltalade som väckes av den som inträtt i målsägandens rätt.

7 §.

Föres talan om enskilt anspråk på grund av brott i samband med åtalet och finnes, att den åtalade gärningen icke är straffbar, må talan dock prövas i målet.

Föres talan om enskilt anspråk i anledning av brott i samband med åtalet och finnes, att den åtalade gärningen icke är straffbar, må talan dock prövas i målet.

23 KAP.

1 §.

Förundersökning skall — — — — — åtal, förövat.

Hör brottet — — — — — förundersökningen nedläggas.

I fall som avses i 20 kap. 7 § första stycket 1 och 2 må åklagaren, om särskilda skäl föreligga, besluta att förundersökning ej skall inledas. Har den redan inletts, må åklagaren nedlägga förundersökningen.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

3 §.

Förundersökningen inledes av polismyndighet eller åklagaren. Har den inletts av polismyndighet och är saken *ej av enkel* beskaffenhet, skall ledningen övertagas av åklagaren, så snart någon skäligen kan misstänkas för brottet. Åklagaren skall ock eljest övertaga ledningen, när det finnes påkallat av särskilda skäl.

Förundersökningen inledes av polismyndighet eller åklagaren. *Om ett dröjsmål skulle medföra olägenhet, må dock polisman inleda förundersökningen. Har den inletts av polisman, skall ledningen snarast möjligt övertagas av polismyndigheten eller åklagaren.*

Har förundersökningen inletts av polismyndighet *eller polisman* och är saken av *svårare* beskaffenhet, skall ledningen övertagas av åklagaren, så snart någon skäligen kan misstänkas för brottet. Åklagaren skall ock eljest övertaga ledningen, när det finnes påkallat av särskilda skäl.

Åklagaren äge — — — — — undersökningens bedrivande.
Då förundersökningen — — — — — tillåter det.

4 §.

Vid förundersökningen — — — — — eller olägenhet.
Förundersökningen skall — — — — — den nedläggas.

Beslutet om nedläggning av förundersökning meddelas av åklagare om någon kan skäligen misstänkas för brottet. Är för brottet ej stadgat svårare straff än fängelse i sex månader må dock även i sådant fall polismyndighet meddela beslutet.

7 §.

Underlåter den som kallats till förhör utan giltig orsak att hörsamma kallelsen och överstiger ej väglängden mellan den plats, som utsatts för förhöret, och den, där han har sin bostad eller vid kallelsens mottagande uppehöll sig, *trettio* kilometer, må han hämtas till förhöret.

Underlåter den som kallats till förhör utan giltig orsak att hörsamma kallelsen och överstiger ej väglängden mellan den plats, som utsatts för förhöret, och den, där han har sin bostad eller vid kallelsens mottagande uppehöll sig, *femtio* kilometer, må han hämtas till förhöret.

(Nuvarande lydelse)

Utan föregående kallelse må den som uppehåller sig inom en väglängd av *trettio* kilometer från den plats, där förhör skall hållas, hämtas till förhöret, om undersökningen avser brott, varå fängelse kan följa, och det skäligen kan befaras, att han ej skulle hörsamma kallelse eller i anledning av kallelse skulle genom undanröjande av bevis eller på annat sätt försvåra utredningen.

Är den — — — — — för förhöret.

(Föreslagen lydelse)

Utan föregående kallelse må den som uppehåller sig inom en väglängd av *femtio* kilometer från den plats, där förhör skall hållas, hämtas till förhöret, om undersökningen avser brott, varå fängelse kan följa, och det skäligen kan befaras, att han ej skulle hörsamma kallelse eller i anledning av kallelse skulle genom undanröjande av bevis eller på annat sätt försvåra utredningen.

10 §.

Vid förhör — — — — — vittne närvara.

Undersökningsledaren har att bestämma, huruvida annan än vittne må övervara förhör. Vid förhör, som enligt 18 § *andra* stycket hålles på den misstänktes begäran, äge han och hans försvarare att närvara. Även vid annat förhör må, om det kan ske utan men för utredningen, försvarare vara tillstädes.

Är den — — — — — vid förhöret.

Undersökningsledaren äge — — — — — får uppenbaras.

Undersökningsledaren har att bestämma, huruvida annan än vittne må övervara förhör. Vid förhör, som enligt 18 § *fjärde* stycket hålles på den misstänktes begäran, äge han och hans försvarare att närvara. Även vid annat förhör må, om det kan ske utan men för utredningen, försvarare vara tillstädes.

18 §.

Då förundersökningen fortskridit så långt, att någon skäligen misstänkes för brottet, skall han, då han höres, underrättas om misstanken. Så snart det kan ske utan men för utredningen, skall tillfälle lämnas honom och hans försvarare att taga kännedom om vad vid undersökningen förekommit samt att angiva den utredning de anse önskvärd och att eljest anföra vad de akta nödigt. Ej må åtal beslutas, innan tillfälle därtill beretts dem.

Då förundersökningen fortskridit så långt, att någon skäligen misstänkes för brottet, skall han, då han höres, underrättas om misstanken.

Så snart det kan ske utan men för utredningen, skall tillfälle lämnas honom och hans försvarare att taga kännedom om vad vid undersökningen förekommit samt att angiva den utredning de anse önskvärd och att eljest anföra vad de akta nödigt. Ej må åtal beslutas, innan tillfälle därtill beretts dem.

(Nuvarande lydelse)

Vill åklagaren i samband med åtalets väckande enligt 22 kap. väcka talan om enskilt anspråk *på grund av brottet*, skall han i ansökan uppgiva anspråket och de omständigheter, varå det grundas, samt de bevis, som åberopas, och vad han vill styrka med varje särskilt bevis.

Är den — — — — — det angivas.

Ansökan skall — — — — — av åklagaren.

(Föreslagen lydelse)

Vill åklagaren i samband med åtalets väckande enligt 22 kap. 2 § *första stycket* eller 4 § *andra stycket* väcka talan om enskilt anspråk, skall han i ansökan uppgiva anspråket och de omständigheter, varå det grundas, samt de bevis, som åberopas, och vad han vill styrka med varje särskilt bevis.

5 §.

Väckt åtal — — — — — det lämpligt.

Åklagaren *eller* målsäganden må ock, sedan åtal väckts, utan stämning mot den tilltalade väcka talan om enskilt anspråk *på grund av brottet*, om rätten med hänsyn till utredningen och andra omständigheter finner det lämpligt.

Åklagaren, målsäganden *eller den som inträtt i målsägandens rätt* må ock, sedan åtal väckts, utan stämning mot den tilltalade väcka talan om enskilt anspråk. *Talan må väckas*, om rätten med hänsyn till utredningen och andra omständigheter finner det lämpligt.

Såsom ändring — — — — — för åtalet.

6 §.

Vill åklagaren enligt 2 § första eller andra stycket väcka åtal för brott eller enligt 5 § utvidga åtalet eller vill han *eller* målsäganden enligt sistnämnda paragraf väcka talan om enskilt anspråk *på grund av brottet*, må det ske muntligen inför rätten eller ock skriftligen. Den tilltalade skall erhålla del därav. Talan, som nu sagts, skall anses väckt, då den framställdes inför rätten.

Vill åklagaren enligt 2 § första eller andra stycket väcka åtal för brott eller enligt 5 § utvidga åtalet eller vill han, målsäganden *eller annan* enligt sistnämnda paragraf väcka talan om enskilt anspråk, må det ske muntligen inför rätten eller ock skriftligen. Den tilltalade skall erhålla del därav. Talan, som nu sagts, skall anses väckt, då den framställdes inför rätten.

Denna lag träder i kraft den

Förslag
till
Lag
om ändrad lydelse av 35 kap. 6 § brottsbalken

Härigenom förordnas, att 35 kap. 6 § brottsbalken skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

35 KAP.

6 §.

I intet fall må påföljd ådömas sedan trettio år eller, om å brottet icke kan följa fängelse över två år, sedan femton år förflutit från dag som i 4 § sägs.

Påföljd må i intet fall ådömas sedan det från dag som i 4 § sägs förflutit

1. fem år, om å brottet ej kan följa svårare straff än böter, dock ej normerade böter;

2. femton år, om å brottet kan följa normerade böter, eller om å brottet i annat fall än i 1 sägs icke kan följa fängelse över två år;

3. trettio år i övriga fall.

Denna lag träder i kraft den

Förslag

till

Lag

om ändrad lydelse av 84 § militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472)

Härigenom förordnas, att 84 § militära rättegångslagen den 30 juni 1948 skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

84 §.

Vad i 20 kap. 7 § första stycket 1 rättegångsbalken är stadgat om beslut att icke tala å brott skall ej äga tillämpning, om i det föreliggande fallet straff för brottet må åläggas i disciplinmål.

Vad i 20 kap. 7 § första stycket 1 rättegångsbalken är stadgat om beslut att icke tala å brott skall ej äga tillämpning, om i det föreliggande fallet straff för brottet må åläggas i disciplinmål. *I sådant fall gäller ej heller vad i 23 kap. 1 § tredje stycket rättegångsbalken är stadgat om beslut att ej inleda eller att nedlägga förundersökning i fall som avses i 20 kap. 7 § första stycket 1 rättegångsbalken.*

Vad i _____ avse disciplinstraff.

Denna lag träder i kraft den

Trafikmålskommitténs förslag
i skrivelse den 25 maj 1968

Förslag

till

L a g

om ändrad lydelse av 23 kap. 3 § rättegångsbalken

Härigenom förordnas, att 23 kap. 3 § rättegångsbalken skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

23 KAP.

3 §.

Förundersökningen inledes — — — — — särskilda skäl.

Åklagaren äge — — — — — undersökningens bedrivande.

Då förundersökningen ledes av åklagaren, äge han vid undersökningens verkställande anlita biträde av polismyndighet så ock uppdraga åt polisman att vidtaga särskild till undersökningen hörande åtgärd, om dess beskaffenhet tillåter det.

Då förundersökningen ledes av åklagaren, äge han vid undersökningens verkställande anlita biträde av polismyndighet så ock uppdraga åt polisman att vidtaga särskild till undersökningen hörande åtgärd, om dess beskaffenhet tillåter det. *Sådant uppdrag får även ges till annan befattningshavare. Närmare föreskrifter härom meddelas av Konungen eller den myndighet Konungen förordnar.*

Denna lag träder i kraft den

Utdrag av protokoll, hållet i lagrådet den 24 april 1969.

Närvarande:

f. d. justitierådet LIND,
justitierådet ALEXANDERSON,
regeringsrådet RINGDÉN,
justitierådet CONRADL.

Enligt lagrådet denna dag tillhandakommet utdrag av protokoll över justitieärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 11 april 1969, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i 87 § regeringsformen avsedda ändamålet inhämtas över upprättat förslag till *lag om ändring i rättegångsbalken*.

Förslaget, som finns bilagt detta protokoll, föredrogs inför lagrådet av hovrättsassessorn Torkel Gregow.

Lagrådet lämnade förslaget utan erinran.

Ur protokollet:
Ingrid Hellström

*Utdrag av protokollet över justitieärenden, hållet inför Hans
Maj:t Konungen i statsrådet på Stockholms slott den
9 maj 1969.*

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, KLING, HOLMQVIST, ASPLING, PALME, SVEN-ERIC NILSSON, LUNDKVIST, GUSTAFSSON, GEIJER, MYRDAL, ODHNOFF, WICKMAN, MOBERG.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Kling, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter lagrådets utlåtande över förslag till *lag om ändring i rättegångsbalken*.

Föredraganden upplyser, att lagrådet lämnat lagförslaget utan erinran, och hemställer, under framhållande att hinder inte synes möta mot att ärendet behandlas under riksdagens höstsession, att Kungl. Maj:t genom proposition föreslår riksdagen att antaga förslaget.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
Britta Gyllensten